

Jaarmagazine over het **DEMOCRATISCH** samenspel

PIONIEREN

van groene burgerinitiatieven en overheden

- 1 Redactioneel
- 3 Raadsleden bekommer je vooral om de democratie
Interview met Marije van den Berg, WhiteBoxing
- 6 In elke speech nodig ik mensen uit met eigen initiatieven te komen
Interview met Peter van de Wiel, wethouder gemeente Boxtel
- 8 Brief Patrick Rijke
Raadslid Groen Links Zwolle
- 9 Wethouder zorgt voor groene ontploffing
Interview met Isabelle Diks, wethouder Leeuwarden
- 12 Wij werken van binnenuit, dat schuurt soms met beleidskaders
Interview met Sjef Langeveld en Jettie Rattink, Vereniging Markdal
- 15 Experimenteren met de lokale democratie
Interview met Bert Blase, voorman groep 'Code Oranje'
- 19 Algemeen Bestuur waterschap geeft zelf het voorbeeld
Interview met Astrid Meijer, Algemeen Bestuur Waterschap Vallei en Veluwe
- 21 Brief Ellen Verkoelen
Lid Provinciale Staten CDA Zuid-Holland
- 22 Bewonersorganisaties worden de motor van de buurt
Interview met Ben van Essen, Vereniging Kleine Kernen Limburg
- 25 Democratie in burgertaal en overheidstaal
Interview met Iринi Salverda, Wageningen Environmental Research
- 28 Ambtenaren zetten op verschillende wijze 'groen samenspel' op de agenda
Interview met provincie medewerkers Rob Messelink en Micha Lubbers, en Marcel Pleijte van Wageningen Environmental Research
- 30 Benadruk dat je het samen nog beter kunt gaan doen
Interview met Dolf Logemann, Emerpark Zutphen
- 34 Brief Hans Nuiver
Lid algemeen bestuur Hoogheemraadschap Schieland en Krimpenerwaard
- 35 We moeten ons niet met de details willen bemoeien
Interview met Johan van de Hout, gedeputeerde Provincie Noord-Brabant

Foto omslag: Wethouder Hans la Rose en Dolf Logeman in het Emerpark te Zurphen. Foto: Rob Weimer

REDACTIONEEL

De zoektocht naar een nieuw democratisch samenspel leeft!

Een nieuwe beweging

Spectaculaire voorbeelden van het nieuwe samenspel zijn Vereniging Markdal (toegelicht door Sjef Langeveld en Jettie Rattink) en Stadspark Zutphen (toegelicht door Dolf Logemann), waarbij vertrouwen tussen leef- en systeemwereld een belangrijk uitgangspunt is. En met het initiatief Code Oranje (voortrekker Bert Blase) worden vergaande en spannende experimenten voorgesteld om nieuwe vormen van democratie te vinden. De kern van deze nieuwe beweging is een alternatief te vinden voor de polariserende partijpolitieke democratie.

Nek uitsteken en experimenteren

Het zoeken naar een nieuw democratisch samenspel vraagt om mensen die erin geloven en bereid zijn hun nek uit te steken. Wethouder Isabelle Diks is daarvan een sprekend voorbeeld. Haar werkwijze en enthousiasme heeft velen besmet en tot veel beweging geleid. Een dergelijke aanpak is er eentje van doen waarin je gelooft. Hiervoor moet je ook kunnen omgaan met onzekerheid, niet weten of iets zal lukken en het toch doen. Marije van den Berg pleit in haar verhaal dat ook raadsleden experimenteren met hun nieuwe rol. De brief van raadslid Patrick Rijke aan toekomstige raadsleden laat prachtig de mogelijke verschuiving zien van volksvertegenwoordiger naar spelverdeler. De toekomstbrief van Hans Nuiver aan algemeen bestuurders laat mooi de voorzichtige stappen binnen waterschappen zien.

De taal van twee werelden

Wat aanspreekt in het verhaal van Ben van Essen is dat hij heel goed in staat is vanuit de bril van de bewoners naar het democratische samenspel te kijken. Hij ruilt dan ook zeer terecht het afstandelijke woord burger in voor bewoner. Om tot

**DE
BURGER
MEESTER**

L750
MET ELKAAR IN
GESPREK OVER
ONZE STAD

**CODE
ORANJE**

**DEMO
CRATIC
CHAL
LENGE**

Rosalie van Dam, Iri Salverda, Marcel Pleijte en Jeroen Kruit (vlnr), organisatoren van het Leernetwerk.

elkaar te komen is taal misschien nog wel veel belangrijker dan we denken. In dat licht is het initiatief interessant om in het kader van de **Democratic Challenge** tot een woordenboek te komen dat de taal uit de leefwereld en systeemwereld naast elkaar zet, en de achterliggende gezamenlijke democratische waarden benoemt. Dat moet dan dus geen 'woordenboek voor burgerdemocratie' heten!

Organisaties inrichten op de gewenste transitie

De wens om de 'buitenwereld' meer naar binnen te halen vraagt veel van organisaties. Die buitenwereld zelf blijkt niet zozeer het probleem. Het uitvoerende deel van de organisatie is dat samenspel zo goed en zo kwaad vaak al aan het vormgeven. Om dat in de organisatie te verankeren lijkt een interne cultuurverandering noodzakelijk. De verhalen van algemeen bestuurder **Astrid Meijer** en wethouder **Peter van de Wiel** laten zien dat meer contact en uitwisseling tussen politiek, bestuur, beleidsafdelingen en de uitvoerende organisatie, een hele belangrijke stap is. Een organisatie met een open cultuur waar er ook ruimte is om elkaar tegen te spreken lijkt cruciaal. En gelukkig werken provincies ook door de hele organisatie heen steeds meer aan deze transitie, getuige de verhalen van gedeputeerde **Johan van de Hout**, Provinciale Statenlid **Ellen Verkoelen** en **Micha Lubbers** en **Rob Messelink** die als beleidsmedewerkers nieuwe stappen zetten.

Meer lezen?

Wageningen Environmental Research organiseert en begeleidt het Leernetwerk Samenspel burgerinitiatieven en overheden in het groene domein. Het Leernetwerk organiseert ontmoeting en uitwisseling tussen ambtenaren van onder meer provincies, gemeenten en waterschappen die van elkaar willen leren over hoe je meer ruimte kunt geven aan en meer samen kunt werken met groene burgerinitiatieven.

www.wageningenur.nl/leernetwerk

RAADSLEDEN *bekommer je vooral om de democratie*

Er lekt te vaak energie weg uit burgerinitiatieven. Door praktische problemen maar óók omdat burgers botsen met raadsleden over de vraag hoe de zeggenschap te verdelen. Hoog tijd dus dat raadsleden hun rol op een nieuwe manier in gaan vullen, vindt **Marije van den Berg**. Daarom traint ze beslissers en ambtenaren om beter hun weg te vinden in de doe-democratie. En heeft voor beiden adviezen.

"Als je me eenmaal aan het woord hebt over dit onderwerp, dan blijf ik praten", zegt **Marije van den Berg**. Democratische vernieuwing is een onderwerp dat haar mateloos boeit en waar ze haar vak van heeft gemaakt. Ze is als voormalig PvdA-raadslid en als bestuurslid van het burger-netwerk Stadslab Leiden goed thuis in de beide werelden van het samenspel overheid-burgers. Ze deelt haar ervaring en ideeën via haar bedrijf **Whiteboxing** en daagt daarbij beslissers en ambtenaren uit om nieuwe manieren te zoeken om met burgers samen te werken. Want, zegt ze, daar gaat vaak wat mis, en dan lekt de energie weg bij burgers, terwijl je die juist wilt benutten.

EXPERT AAN HET WOORD

Frustratie

Een voorbeeld: een groep bewoners ontwikkelde samen met de medewerkers van de gemeente een plan voor een park in hun wijk. De hele wijk dacht mee, er werd overlegd en onderhandeld en alle ideeën werden in een mooi plan gegoten. Iedereen blij. Tot het bij de gemeenteraad voorlag en een raadslid bezwaar maakte tegen beplanting waarvoor was gekozen. Hij vond steun bij rest van de raad dus de beplanting moest

anders - tot onvrede van de bewoners. "Dit raadslid vond dat hij uit algemeen belang handelde, maar je weet op zo'n moment dat je ook iets frustreert", zegt **Marije van den Berg**. Ze ziet het regelmatig gebeuren. "Veel raadsleden zeggen hardop dat ze willen dat burgers actief meedenken en doen, maar kunnen vervolgens de zeggenschap moeilijk delen en willen toch zelf het laatste woord hebben. Dat doen ze vaak vanuit een sterk gevoelde verantwoordelijkheid voor 'het algemeen belang', maar zonder helderheid over wat ze daar precies onder verstaan." De vraag 'wie bepaalt in het publieke domein' is ook best een ingewikkelde, onderstreept ze. "Wie ergens de uiteindelijke beslissing over neemt of wie mag bepalen hoe de uitvoering gaat, moeten we steeds in de context bepalen. Het hangt af van wie welke verantwoordelijkheid wil, kan en mag nemen. Dat is ontzettend lastig en daarom moeten we het met elkaar hebben over hoe we dat doen. Steeds meer burgers zeggen: wie is de overheid dat die de regels bepaalt? De vraag voor het college en de raad is: ben je in staat om je toegevoegde waarde te laten zien? Je legitimiteit, zo je wilt."

De rol van raadsleden

Die toegevoegde waarde zit volgens **Marije van den Berg** niet in het geven van je mening over de inhoud van een plan. "Er is meestal weinig behoefte aan nog een mening van iemand die er net iets minder vanaf weet. Er is wél behoefte aan volksvertegenwoordigers die zich bekommeren over de manier waarop we plannen maken en uitvoeren: de proceslegitimiteit." Dus of het proces van een burgerinitiatief, maar ook 'gewoon' van de gemeente, volgens bepaalde democratische waarden verloopt. Belangrijke vragen zijn dan: is het proces voldoende transparant, doen alle relevante partijen mee, zijn we zuinig met belastinggeld, kunnen

Marije van den Berg

WhiteBoxing

“Steeds meer burgers zeggen: wie is de overheid dat die de regels bepaalt? Ben je als college en raad in staat om je toegevoegde waarde te laten zien?”

tegenstanders invloed hebben? Marije van den Berg ziet nu vaak dat burgers iets op touw zetten en als het klaar is, raadsleden alleen nog maar kunnen reageren. “Terecht vragen raadsleden zich af als een mooi plan wordt gepresenteerd: wat doe ik hier nog? Ze zijn te vaak alleen maar toehoorders bij burgerinitiatieven, en staan verder buitenspel. Terwijl ze wel achteraf aangesproken kunnen worden, bijvoorbeeld door een groep bewoners die zich niet kan vinden in het burgerinitiatief.”

Dat kunnen we ook anders organiseren, hoopt Van den Berg. “Raadsleden zouden in een vroeger stadium betrokken moeten zijn bij een initiatief van burgers dat de overheid raakt. Ik adviseer ze om tijdig in gesprek te gaan met de initiatiefnemers en met de betrokken ambtenaar, en aan te geven dat je het belangrijk vindt dat dit en dit aspect wordt meegenomen. En te vragen of de bewoners van die en die flat ook meedoen, omdat je dat belangrijk vindt voor het draagvlak. En verbind je vervolgens ook aan het proces. Dat is trouwens nog vrij ongebruikelijk.”

Representativiteit

Gemeenteraadsleden aarzelen vaak om een groep actieve burgers meer zeggenschap te geven omdat ze zich afvragen of die groep wel representatief is. “Een terechte vraag”, zegt Marije van den Berg, “want representativiteit is een belangrijk aspect. Maar als je breder kijkt naar een initiatief, dan zie je dat er veel tegenover kan staan: meer sociale verbindingen in de wijk, betere ideeën, minder kosten wellicht, meer gezelligheid. Die voordelen moet je dan afwegen tegen het feit dat je een groep een preferente positie geeft. Als raadslid kun je die initiatiefgroep vervolgens wel vragen om te werken volgens bepaalde democratische waarden.

Foto: Bas Slabbers

Bijvoorbeeld door voorwaarden te stellen zoals transparantie over de manier van werken, of het expliciet maken van de argumenten waarop een beslissing is genomen.”

Experimenteren

Marije van den Berg moedigt bestuurders, raadsleden en ambtenaren graag aan om nieuwe dingen uit te proberen om de zeggenschap in het publiek domein anders te verdelen. Dat is overigens niet makkelijk, weet ze. “Raadsleden willen er graag zeker van zijn dat er politiek gezien geen gehakt van ze wordt gemaakt. Ze worden meestal niet beloond voor het stellen van een open vraag, maar voor het geven van een mening. De omgeving moet dus veilig zijn om je rol als raadslid anders in te vullen dan gebruikelijk.” Ga daarom na welke passende manieren er zijn om met een burgerinitiatief om te gaan, adviseert ze. “Misschien is een open gesprek met de initiatiefnemers goed op z'n plek, of misschien is het wel heel passend om vijf minuten stil te zijn voor er gereageerd wordt op een voorstel of plan van burgers. Dat klinkt zweverig, maar iedereen weet dat het zinvol kan zijn om eerst eens stil te worden voor je reageert. Laten we eens wat dingen doen die ongebruikelijk zijn maar wel kunnen helpen.”

“Schrijf als raadslid een brief in gedachten aan nieuwe raadsleden over hoe ze het beste om kunnen gaan met burgerinitiatieven”

Op een frisse, nieuwe manier

Kies bij het uitproberen van nieuwe vormen geen project waar het allemaal al makkelijk verloopt, is haar advies, maar juist een waar het pijn doet. Ze noemt een actueel voorbeeld van een stad waar een groep bewoners al lange tijd heeft gewerkt aan een plan voor de inrichting van een gemeentelijk terrein, maar nu duikt er een projectontwikkelaar op die meer geld biedt voor dat terrein. “De gemeente wil het heel goed doen, maar je ziet dat iedereen geneigd is direct terug te schieten in de klassieke modus: fractie-overleggen, lobbyende inwoners, dichte deuren, en raadsleden en wethouders die daar soms voor staan en soms achter zitten. Hoe cool is het als je kunt zeggen als raad: we gaan proberen dit op een frisse, nieuwe manier op te lossen, want het is ook de oude manier van werken die deze pijnlijke situatie heeft veroorzaakt. Er is veel moed voor nodig om het zo te doen, maar het is wel nodig om te zorgen dat het samenspel met burgers beter gaat werken - met alle ingewikkeldheden die daarbij horen. Het gaat namelijk wel om wezenlijke dingen die we als samenleving samen moeten oplossen, het gaat over zorg, huisvesting, groen, energievoorziening, je thuis voelen in je gemeenschap.”

Besteed daarom je aandacht en energie aan de goede dingen, adviseert Marije van den Berg aan raadsleden en ambtenaren. “Focus op wat je het liefst met elkaar als burgers en overheid wilt bereiken. Welke inzet van de overheid is daarbij nodig? Een geveltuintje is heel leuk, en je kunt als raadslid daar bloembollen gaan planten, maar je moet je gemeentelijke energie vooral richten op waar het werkelijke werk zit: de maatschappelijke opgave. Zorg dat wat je als gemeente kunt doen organisatorisch op orde is; probeer daar zo min mogelijk ‘politiek’ van te maken. Richt je als raadslid op de verbinding tussen ingewikkelde maatschappelijke opgaven (wat is er aan de hand?) en bestuurlijk handelen (wat is hier nu nodig, wat is een passende interventie van de overheid?). En zorg dat je die democratische waarden goed in de vingers krijgt, zoals de vraag of de macht wel op de juiste plek ligt. Als je als raadslid op een bijeenkomst over de herinrichting van het stadshart bent, en de bewoners praten aan de ene tafel alleen maar over het groen, terwijl aan de andere tafel de gemeente zaken doet met een projectontwikkelaar, zie je dan wat er gebeurt, hoe het geld wordt verdeeld, wie de kwaliteit bepaalt van het eindresultaat? Dáár begint je invloed!”

Brief aan jezelf

Ze heeft nog een laatste advies: “Schrijf als raadslid eens een brief in gedachten aan nieuwe raadsleden waarin je ze vertelt hoe ze het beste om kunnen gaan met burgerinitiatieven. Dat is zeer leerzaam, want een brief aan iemand in dezelfde rol als de jouwe, is eigenlijk een brief aan jezelf. Veel raadsleden komen jammer genoeg weinig toe aan die reflectie, terwijl die heel hard nodig is, want deze tijd vraagt om passende volksvertegenwoordiging.”

Ambtenaren, wat zet je op het menu van raadsleden?

Ambtenaren kunnen raadsleden helpen die hun weg zoeken in de veranderende verhoudingen overheid-burgers, zegt Marije van den Berg. Ze gebruikt daarvoor de metafoor van de bestelling en het menu. “Als bestuur doe je een bestelling bij de organisatie en als ambtenaren stel je het menu samen. Ik vraag ambtenaren die op een andere manier willen werken of ze weleens iets anders op het menu zetten dan een ‘nota’ of ‘plan’ waar de raad met een hamer op kan slaan. Waar zouden ze wat jou betreft voor moeten kiezen, en hoe zorg je dat ze dat graag bij jou bestellen? Ga daarover het gesprek aan met de raadsleden die eisen willen stellen aan dat proces. Vraag ze wanneer ze hun handtekening zetten onder een project dat samen met burgers wordt opgepakt, waar moet het aan voldoen, wat vinden jullie belangrijk? Dan kun je iets op het menu zetten dat voor iedereen aantrekkelijk is!”

“Zet als ambtenaar eens iets anders op het menu dan een ‘nota’ of ‘plan’ waar de raad met een hamer op kan slaan”

Je kunt daar op een laagdrempelige manier mee beginnen. “Kom eerst eens in contact met die raadsleden die buikpijn hebben van wat er mis gaat in de relatie tussen de politiek en burgerinitiatieven. Spreek ze aan bij de borrel na een raadsvergadering en ga vervolgens eens koffie drinken om te bespreken welke criteria je samen kunt opstellen om te zorgen dat een raadslid bepaalde verantwoordelijkheden bij burgers wil leggen. Stel dat een raadslid bang is dat hij ergens mee akkoord gaat en er daarna een groep opduikt die het daar niet mee eens is, wat hij niet wist. Hoe maak je dat risico kleiner? Misschien moet je met elkaar rondlopen in een wijk, je daar oriënteren voordat de ambtenaar in gesprek gaat met de initiatiefnemers.”

Om dat gesprek met de samenleving te organiseren is niet altijd makkelijk, weet Marije van de Berg. “Het vraagt voorwerk. Neem contact op met medewerkers van de griffie, het presidium, of met de burgemeester als voorzitter van de raad. Doe dat met een concrete opgave bij de hand. Je zet dan als het ware een waardevol gesprek ‘op het menu’. En dan is het afwachten of een raadslid dat bij je wil bestellen.”

"In elke speech nodig ik mensen uit met eigen initiatieven te komen"

'Meewerkend Boxtel' luidt het motto van het college van B&W van de Brabantse gemeente. En meegewerkt wordt er in Boxtel: hier kwamen de afgelopen jaren twee toonaangevende burgerinitiatieven van de grond. Wethouder Peter van de Wiel is er blij mee en vertelt hoe hij de omslag naar een uitnodigende gemeente graag verder stimuleert.

Wie kent het initiatief Dommelbimd niet? Het kwam al vaak in de landelijke 'groene' pers. Een groepje inwoners van Boxtel kocht zeven hectare vrijkomende grond naast het centrum van Boxtel om het te gaan beheren als openbaar natuurgebied. Het geld voor de aankoop moest er snel liggen, en dat kreeg de gemeente Boxtel zelf niet voor elkaar. De bewoners lukte het wél om de verkoper binnen twee weken het benodigde bedrag te bieden – dankzij een voorfinanciering van het Brabants Landschap. Peter van de Wiel, wethouder Ruimtelijke Ordening en Natuur, vindt het fantastisch dat bewoners zelf de regie namen om het groengebied te kopen voordat het misschien 'rood' zou kleuren. Net zo enthousiast is hij over het initiatief van een andere groep inwoners, die van Liempde, deel van de gemeente Boxtel, die zelf de herinrichting van het centrum van hun dorp oppakken. Waar de gemeente altijd zelf aannemers aan het werk zette, organiseert nu een groep bewoners deze miljoenenklus. "Zij willen zélf de

vitaliteit van hun gemeenschap op peil houden. In beide projecten ondersteunen we als gemeente de initiatiefnemers waar het kan."

Helpende gemeente

Het enthousiasme van de wethouder is niet vreemd, want het is precies hoe hij – en met hem het college en de gemeenteraad van Boxtel – het graag ziet: de overheid verwelkomt initiatieven van onderop en helpt ze verder. "De tijd dat we als gemeente zeggen 'zo doen we het hier' is voorbij", zegt hij. "Burgers krijgen de ruimte om met ideeën te komen en onze houding moet zijn: hoe helpen we jullie verder?"

Op die nieuwe, uitnodigende houding hamert hij veel, want die komt niet vanzelf tot stand, weet hij. De hele gemeente moet mee, niet alleen de ambtenaren, maar ook de gemeenteraad. Dat lukt volgens hem door er steeds op te wijzen en het er over te hebben. "Iedereen moet deze houding 'tussen de oren' krijgen. Dat is een heel proces, dat gaat niet in één dag." Hij grijpt zelf elke gelegenheid aan om de nieuwe rol en houding te benadrukken. "Het gaat al best goed, maar er zijn nog momenten waarop we als college duidelijk moeten zeggen: denk eraan dat we een 'meewerkend Boxtel' willen zijn." Zo wilde de Stichting Dommelbimd een bruggetje aanleggen. Ze overlegde met medewerkers van de gemeente, er bleek een vergunning nodig te zijn en ook een veiligheidsonderzoek. De leges en onderzoekskosten waren in verhouding tot het bruggetje hoog en moeilijk op te brengen door een vrijwilligersclub. Dommelbimd wendde zich tot de wethouder: was dit niet een beetje uit verhouding? Peter van de Wiel: "Als bestuurders vonden we dat hulp bij het realiseren van deze voorziening en de legeskosten past bij onze ambitie van een 'meewerkend Boxtel', dus betaalt de gemeente."

"De raad worstelt met haar rol, en dat is logisch. Waar ze gewend was aan de touwtjes te trekken, moet ze nu regelmatig een stapje terug doen"

Raad stelt globale kaders

De veranderende rol van burgers vereist ook dat de gemeenteraad haar rol anders invult, ziet Peter van de Wiel. "De hele Boxtelse raad is enthousiast over de nieuwe werkljn, maar worstelt met haar rol. Waar ze gewend was aan de touwtjes te trekken, moet ze vanuit de ambitie 'meewerkend Boxtel' regelmatig een stapje terug doen." Hij ziet graag dat de raad meer op hoofdlijnen gaat sturen en zich minder met de uitvoering bemoeit. "Geef als raad algemene kaders mee: wat voor gemeente willen wij zijn? En controleer vervolgens of initiatieven in die kaders passen." Een kader voor groen kan zijn dat de gemeente klimaatadaptatie belangrijk vindt en dat daarom de hoeveelheid groen binnen de gemeentegrenzen niet mag afnemen, en liever nog toeneemt. "Houd die visie wel globaal. Laat het aan bewoners over waar hoeveel en welke bomen moeten komen. Komen burgers met een initiatief, dan kijken we of hun plannen passen in dat kader."

In de spotlights

Een belangrijk advies is volgens Peter van de Wiel ook om goede burger initiatieven in de spotlights te zetten. "Je kunt niet genoeg aandacht geven aan positieve initiatieven zoals Dommelbimd."

Peter van de
Wiel
Wethouder gemeente
Boxtel

Het is geweldig dat een paar mensen dit voor elkaar heeft gekregen door te denken: wij laten het niet gebeuren dat dit mooie gebied verdwijnt en nemen zelf initiatief. Vier dit soort successen, vertel het als college, raadsleden en ambtenaren aan elkaar en aan anderen. Andere burgers worden zich ervan bewust dat ze niet passief hoeven af te wachten wat er in hun omgeving gebeurt."

Overdracht 6,5 hectare grond aan de stichting Dommelbimd in september 2015. Foto: Roy Lazet

Beste toekomstige collega-raadsleden,

Patrick Rijke
Raadslid Groen Links
Zwolle

Foto: Gerlinde Schrijver

Gefeliciteerd met je verkiezing tot raadslid! De campagne was vast al hard werken, maar het echte werk gaat nu pas beginnen. In 'mijn tijd' (ik ben sinds 2006 actief in de lokale politiek) zag ik het raadswerk stukje bij beetje verschuiven van vertegenwoordigende democratie naar een delibererende democratie en een doe-democratie. Dat gaat in jouw tijd vast nog verder. Daarom vanuit 2017 wat adviezen.

Meer dan volksvertegenwoordiger

Bij de verkiezingen ben je gekozen om de mensen te vertegenwoordigen die op jouw partij stemden. Wie dat zijn, weet je niet: we hebben vrije en geheime verkiezingen. En laten we wel wezen, wij inwoners (je blijft naast raadslid ook gewoon inwoner hè!) laten ons niet meer louter vertegenwoordigen. Als het erop aankomt, en als het ons zelf aangaat, dan bemoeien we ons graag zelf met de zaken. Als raadslid kom je er niet onderuit om te bedenken hoe je daarmee omgaat.

Ideënmakelaar

Je wordt als raadslid eigenlijk meer een 'volksverbinder'. Je adviseert initiatiefnemers, brengt ze in contact met de juiste mensen binnen en buiten de gemeentelijke organisatie en denkt mee over concrete oplossingen of alternatieven. Nou klinkt 'volksverbinder' alsof je alleen neutraal de touwtjes aan elkaar knoopt. Terwijl natuurlijk je principes bepalen welke initiatieven je omarmt, en hoe je je eigen netwerk inzet. Daarom spreek ik liever over 'ideënmakelaar': je verrijkt ideeën van inwoners, brengt eigen accenten aan en legt vooral verbindingen van een bepaalde kleur.

Wegbereider

Zelf probeer ik binnen de gemeentepolitiek ook een betere weg te banen voor toekomstige initiatiefnemers. In Zwolle zetten we stappen vooruit om hobbels weg te nemen, maar het gaat mij nog niet snel genoeg. Ook in jouw gemeente valt vast nog wat te verbeteren.

Als ik je mag adviseren: zet de deuren van het stadhuis open en ga met de hele politiek naar buiten! Of het nou online is, of fysiek in de vorm van stadsgesprekken, van

wijkdialogen tot burgerpanels met de traditionele opkomst, of liever nog met mensen die door loting bij elkaar zijn gebracht, zodat je ook eens andere inwoners spreekt dan de bekende 'participatie-elite'. Geef burgers middelen in handen om samen sterk te staan en dingen 'met elkaar, voor elkaar' te realiseren. Een mooi beginnetje vind je in het right to challenge uit de Wet maatschappelijke ondersteuning 2015. Maar je kunt veel verder gaan: budgetmonitoring, wijkbegrotingen en bewonersrechten zoals het recht op gebruik van maatschappelijk vastgoed. Laat de wijk zelf bepalen waar het budget voor de openbare ruimte aan wordt uitgegeven, aan fietspaden, de speeltuin of straatverlichting?

Spelverdeler

Als raadslid krijg je bij dit soort nieuwe vormen van zeggenschap steeds meer procesverantwoordelijkheid: informatiestromen bewaken of garanderen, bepalen of de budgetverantwoordelijkheid wel 'laag' genoeg in de samenleving ligt – dat soort dingen. Je moet vooral zorgen dat iedereen evenveel kans en recht heeft om mee te doen. Als je bijeenkomsten op het stadhuis organiseert, werp je al een drempel op. En als je het om half 8 's avonds doet, leggen alle jonge ouders net thuis de kinderen op bed. Bedenk waar je jongeren, ouderen, allochtonen ontmoet, of mensen met beperkingen. Ga eens naar het schoolplein, het winkelcentrum of de sportkantine. Dat hoort ook bij je rol als hoeder van het democratische gehalte van de democratie. En als participatie niet alleen meepraten is maar ook meebeslissen, maak je het een stuk zinvoller voor mensen om er tijd en aandacht voor vrij te maken. Dan is die jonge moeder bij wijze van spreken wél bereid om een avond oppas te regelen.

Ik wens je veel succes met ideënmaken, wegbereiden en spelverdelen.

Met vriendelijke groet,

Patrick Rijke

Wethouder zorgt voor groene ontploffing

In 2015 was Leeuwarden de gemeente met de grootste biodiversiteit van de provincie Friesland. De gemeente lijkt wel 'ontploft' met groene burgerinitiatieven. Wethouder Isabelle Diks is een van de drijvende krachten achter de vergroening van Leeuwarden. Ze pakt dat op een onorthodoxe manier aan: "De rol van de raad? Die was aanvankelijk maar heel klein!"

Isabelle Diks

wethouder van de gemeente Leeuwarden

"Als raadslid krijg je meer procesverantwoordelijkheid: bewaken van informatiestromen, en bepalen of de budgetverantwoordelijkheid 'laag' genoeg ligt in de samenleving."

We bellen met Isabelle Diks op een namiddag, terwijl ze haar hond uitlaat – en hem af en toe bestraffend toespreekt. Informeel en enthousiast vertelt ze over de aanpak in Leeuwarden. Beleid voor het omgaan met groene burgerinitiatieven? “Ondertussen hebben de groene en eetbare initiatieven een prominente rol in ons nieuwe Groenbeleidsplan, maar toen we startten hadden we daar helemaal geen beleid voor. En er was ook geen potje ter ondersteuning. Maar al bestond het officieel niet, er gebeurde al wel veel in Leeuwarden. Er waren bijvoorbeeld een buurttuin en een bijzondere boomgaard. En inmiddels zijn burgers in de hele gemeente actief: ze leggen eetbare tuinen, bijenlinten en natuur aan, onderhouden boomspiegels en openbaar groen, of zijn op een of andere manier bezig met natuur, biodiversiteit en duurzaamheid.”

Hoe is dat zo gekomen? “Een aantal jaar geleden werden er in de raad kort na elkaar een paar ‘groene’ moties ingediend”, vertelt Isabelle Diks. “Eerst over stadsvogels, daarna over bijen. We vroegen ons intern af: kunnen we dat niet wat slimmer en beter op elkaar afstemmen?”

Dat was de aanleiding om een gemeentelijk biodiversiteitsplan op te stellen, een soort groene kansenkaart voor biodiversiteit in de gemeente. Dat ging weliswaar niet zo zeer over de eigen inzet van burgers, maar er stond wel een klein bijzinnetje in over het versterken van regionale voedselproductie en de ‘eetbare stad’. En daar hebben we een heleboel aan opgehangen.”

“Er zit heel veel energie in de stad. Het enige wat ik doe, is dat opsporen en stimuleren”

Zelf de wijk in

Hebben jullie interesse om Leeuwarden te ontwikkelen tot eetbare stad?, vroeg Isabelle Diks in 2012 aan bewoners, op de jaarlijkse avond voor alle wijkraden en dorpsbelangen. “En toen gingen er 120 handen de lucht in”, vertelt ze. “Er was dus veel belangstelling, maar toen moest het nog georganiseerd worden. Intern zei men over die eetbare stad: Leuk idee, maar we hebben geen tijd en geen capaciteit om dat op te pakken. Daar had ik begrip voor, want we zaten nog middenin bezuinigingen op het beheer van de openbare ruimte. Ik dacht ook: als ik dit aan de raad ga voorleggen en beleidsplannen moet laten schrijven enzovoort, dan duurt het te lang en verliezen we momentum.” Isabelle Diks ging daarom samen met een zeer betrokken ambtenaar zelf actief de wijken in om draagvlak en enthousiasme voor meer eetbaar groen

bij bewoners op te bouwen. Ze organiseerden samen bewonersbijeenkomsten in de dorpen en wijken: regelden het zaaltje, zorgden dat er koffie was en Diks schreef zelf de verslagen. “Je kreeg natuurlijk wel een beetje de omgekeerde wereld: ik ging in interne overleggen ambtenaren vertellen wat ik had meegemaakt.” Daarnaast organiseerde ze een stuurgroep, ‘Eetbaar Leeuwarden’, waarin behalve de gemeente ook de Friese Milieufederatie en het Nordwin College erg actief waren. Die projectgroep schreef het startdocument ‘Eetbaar Leeuwarden’ met concrete doelstellingen richting 2020.

“Ik loop al een hele tijd mee in het openbaar bestuur”, vertelt Isabelle Diks. “In die jaren heb ik geleerd dat er twee manieren zijn om iets voor elkaar te krijgen: volgens de gangbare procedures en kaders, of door eerst in een gemeenschap draagvlak voor een onderwerp te creëren, en zo door vraag vanuit burgers te zorgen dat het gemeentelijk systeem gaat meebewegen. De participerende samenleving avant la lettre. Via de laatste weg is het gegaan. Dat startdocument is bijvoorbeeld nooit formeel vastgesteld, maar we gebruiken het wel als leidraad.”

Een hekje, maar geen kaders

Hoe maak je bewoners enthousiast? “Er zit heel veel energie in de stad”, vertelt Diks. “Het enige wat ik doe, is dat opsporen en stimuleren”. Ze stapte dan ook letterlijk op de fiets, samen met een ambtenaar in de buitendienst. Ze heeft overigens wel een kanttekening: “Veel mensen denken dat burgerinitiatieven van onderop komen. Ik heb geleerd: er gebeurt soms weinig van onderop als je van bovenaf niet uitnodigt, faciliteert en vraagt: ‘zou het geen goed idee zijn als...?’ Als we van Leeuwarden een eetbare stad maken bijvoorbeeld. Dán zie je dat mensen met ideeën komen en dat de energie gaat stromen. En ik vind het heel belangrijk om daar zelf veel energie in te steken, om te laten zien dat het je echt menens is.”

Verder zijn we als gemeente vanaf het begin heel duidelijk geweest, vervolgt Isabelle Diks. “Ik zei tegen iedereen met een groen of eetbaar plan: de gemeente wil het graag mogelijk maken, maar gaat niks doen en ook niks betalen. Het is jullie plan en jullie moeten het zelf doen. Vanaf de eerste dag hebben we dat zo sterk uitgedragen en - gek genoeg - was die duidelijkheid blijkbaar heel inspirerend voor mensen. Ze liepen meteen de deur uit om hun plan uit te gaan voeren. Ik probeer uit te dragen dat er heel veel kan: je moet je met je plan melden bij de gemeente en dan mag je openbare ruimte gebruiken, al is het wel soms tijdelijk. Natuurlijk ondersteunt de gemeente; wij geven tips, zorgen soms voor het grondverzet en zetten er een hekje omheen zodat het stedenbouwkundig geen rommeltje wordt, maar binnen dat hek mag je je gang gaan. We stellen ook een gebruiksovereenkomst op en hanteren het principe ‘twee keer geel is rood’. De mensen zijn heel actief, dus we hebben nog niet hoeven handhaven.”

Van persoonlijke inzet naar beleid

Als zoiets niet verankerd is in beleid, staat of valt het dus met persoonlijke inzet. Het drijft dan volledig op persoonlijke energie. Dat maakt het ook kwetsbaar. Isabelle Diks beaamt dat: “Ja, ik dacht weleens: als ik morgen onder een auto loop, ligt het hele verhaal op zijn gat. We zijn dan wel begonnen zonder beleid, maar uiteindelijk is er wel beleid gekomen. Dat was ook de intentie en daar moet je als bestuurder slim in zijn.” Diks dacht dus een langetermijnplan uit. “In 2011 deed Leeuwarden mee met Entente Florale en won de prijs voor Groene en Gezonde stad. In 2013 waren we het startpunt van de Nationale Boomfeestdag, waar we presenteerden dat we een eetbare stad wilden worden. In 2015 was Leeuwarden Hoofdstad van de Smaak en in 2018 is Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad van Europa. Allemaal strategische momenten voor partners om bij aan te sluiten en enthousiasme op te creëren, waardoor aandacht, geld en tijd slimmer op een punt in de tijd gericht kunnen worden. De aandacht voor streekproducten en lokale en regionale voedselproductie is in onze regio daardoor enorm toegenomen.”

“Ik dacht: als ik dit aan de raad voorleg en beleidsplannen moet laten schrijven, dan duurt het te lang”

En de rol van de gemeenteraad? “Die kwam er in eerste instantie nauwelijks aan te pas”, zegt Diks. “De raad was aanvankelijk geen actor in dit verhaal. Wat wel erg heeft geholpen was dat de VVD op een gegeven moment schriftelijke vragen ging stellen over het aantal uren dat aan dit project werd besteed, of dit allemaal zomaar kon en wat dit allemaal te betekenen had. Als wethouder heb ik geen urenlimiet, dus als ik meer doe, kost dat de gemeente niks extra. Ik beschouwde dit als vrijwilligerswerk of MVO binnen mijn

functie, want ik vond het belangrijk dat het gebeurde. En voor de ambtenaar die ook erg actief was viel het werk gewoon binnen zijn functie. Voor mij was dat dus een prachtige gelegenheid om uit te leggen waar ik mee bezig was en om de raad uitgebreid te informeren. Inmiddels is de raad enthousiast, want de burgers zijn enthousiast. En niemand die zegt: ‘we houden ermee op.’ Nu worden Eetbare Stad, stadslandbouw en lokale voedselproductie bijvoorbeeld wél uitgebreid genoemd in het Groenbeleidsplan. De raad heeft recentelijk zelfs aanvullende voorstellen gedaan om de openbare ruimte en particuliere tuinen nog verder te vergroenen.”

Hobbels

Het klinkt als één groot succesverhaal. Waren er helemaal geen hobbels? “Natuurlijk ging er weleens iets mis. Vooral in de relatie tussen bewoners en de afdeling groenbeheer. Dan plantten bewoners uit enthousiasme bijvoorbeeld het een en ander aan in een geadopteerde boomspiegel, terwijl de groenbeheerders het er weer uittrokken. Maar dat hebben we eenvoudig opgelost, we plaatsen nu een witte tegel bij een boomspiegel die door bewoners wordt onderhouden. En verder hebben we de beheerders er goed bij betrokken. Daar zijn vooral heel veel gesprekken in gaan zitten – met iedereen om de tafel, koffie erbij. Dat werkt uiteindelijk het beste. Nu zijn onze groenbeheerders de grootste fans. Zij zijn het eerste aanspreekpunt voor bewoners en kunnen concreet iets voor hen doen; dat direct contact maakt hun werk een stuk leuker. Ze krijgen terecht veel complimenten.”

Het resultaat? Inmiddels zijn inwoners actief bezig met meer dan 100 groene en eetbare initiatieven, is er een stadsboer, een bijenlint van 23 kilometer, zijn er ruim 500 boomspiegels geadopteerd en is er intern een projectleider Eetbare Stad binnen de gemeente. Al deze activiteiten leiden er toe dat Isabelle Diks nu nationaal ambassadeur Stadslandbouw is namens het ministerie van EZ. In de woorden van Diks: “Leeuwarden is groen ontploft.” En dat als resultaat van een persoonlijke missie.

UIT DE PRAKTIJK

“Wij werken van binnenuit, dat schuurt soms met beleidskaders”

36 uur per week zijn Sjef Langeveld en Jettie Rattink, bestuursleden van vereniging Markdal, gemiddeld bezig als vrijwilliger voor de goede zaak: het Markdal onder Breda duurzaam en vitaal maken. Ze doen hun werk met liefde en gedrevenheid, maar tijdens de kerstperiode had het verenigingsbestuur een e-mailpauze ingelast. Want het is best een kluit om als burgers de regie te hebben over de besteding van 11 miljoen euro.

UIT DE
PRAKTIJK

Het Markdal is een gebied waar véél gaande is, zegt Sjef Langeveld. “De ontwikkeling van het Markdal zat twintig jaar min of meer op slot, maar met de nieuwe aanpak waarin de bewoners de regie hebben komt er veel ‘los’. Méér dan was voorzien bij de start in november 2013.” Mooie dingen, dat wel, die perfect passen in de doelstelling van een duurzaam Markdal. Zo is het mogelijk om 80 hectare boven de afgesproken 100 hectare natuur te realiseren, en om extra verbeteringen aan de waterhuishouding aan te brengen bovenop de afgesproken ‘vrijstromende’ Mark.

Legitimatie

De vereniging Markdal bepaalt de wijze waarop de komende jaren in het Markdal 100 hectare natuur met extensief beheer wordt gerealiseerd. Deze regierol kreeg ze in 2013 officieel toebedeeld in overeenkomsten met de provincie, de gemeenten Breda en Alphen-Chaam en het waterschap Brabantse Delta. Het is de democratische legitimatie van hun missie. “We werken dus binnen de bestuurlijke verantwoordelijkheden van alle betrokken overheden”, zegt Jettie Rattink. “Met de overeenkomsten onderschrijven Gedeputeerde Staten, gemeenteraden en het waterschapsbestuur onze werkwijze en ambitie.” Daarbinnen heeft de vereniging veel vrijheid om samen met de bewoners de zaken naar eigen inzicht te regelen. Eens per kwartaal legt ze verantwoording af.

Veranderde stemming

Drie jaar is de vereniging op weg en er is al veel bereikt. Mede dankzij de heel andere werkwijze dan daarvoor. “Wij werken van binnenuit”, zegt Sjef Langeveld. “Wij gaan uit van het idee dat inwoners van het gebied heel goed weten welke problemen er in hun omgeving spelen en welke oplossingen daarvoor mogelijk zijn.” Hij zag het in zijn werk op veel plekken op de wereld: mensen maken zich zorgen om milieu en natuur en willen daar graag wat voor doen als je daarvoor de kansen creëert.

Jettie Rattink
Sjef Langeveld
Vereniging Markdal

Dat is ook precies wat vereniging Markdal anders doet dan de overheid deed. Ze gaat bij bewoners en partijen langs met alleen een richting op zak ('duurzaam en vitaal Markdal') en niet al met het plan bij een specifiek doel. Zij kijken met elkaar wat de wensen zijn en hoe die voor elkaar te krijgen zijn. “We vertegenwoordigen niemand anders dan de bewoners en de duurzame richting, dus we worden niet als bedreigend gezien”, zegt Sjef Langeveld. Hij zag hoe deze aanpak de stemming in het gebied veranderde van gespannen naar ontspannen. Agrariërs die zich bij een vergadering alvast schrap zetten, bogen zich nu voorover om hun ideeën te delen.

Werkwijze

De betrokken overheden geven de vereniging Markdal veel vrijheid over een groot budget. Zij lijken daarmee de ‘kampioen loslaten van Nederland’. Is dat ook zo? Jettie Rattink: “Ze proberen het, dat is heel positief en het gaat best goed. Soms moeten we wel opnieuw duidelijk maken hoe onze werkwijze is.” Bijvoorbeeld dat de informatieavond over de veranderingen in Breda en Alphen-Chaam er eerder moet komen dan het bestemmingsplantraject bepaalt - zodat iedereen er vanaf het concept bij betrokken is. Of dat bij werk aan watergangen niet achteraf, maar vóóraf, zoals afgesproken, wordt bekeken ‘of de natuur wordt ontzien’. Jettie Rattink: “Dan zeggen wij: deze manier van werken spraken we af in de overeenkomsten, dus doen we het zo.”

“De nieuwe aanpak zorgde dat de stemming in het gebied veranderde van gespannen naar ontspannen”

Schurende systemen

Het is voor de burgerorganisatie ook een hele kluit om de regierol te voeren, omdat overheidsorganisaties niet optimaal zijn ingericht op bewonersinitiatieven, zegt de bestuursleden. De

werkwijzen schuren regelmatig. Jettie Rattink: "Wij werken zonder procedures en daardoor versnellen we dingen. Maar vervolgens komen we procedures tegen in het kader van de wet RO en Waterwet. Werk dat de streek zelf al deed, gebeurt opnieuw. En ze kosten veel tijd, terwijl de partijen in het gebied al klaar zijn voor de uitvoering. Dodelijk!"

Een ander voorbeeld van schurende werkwijzen is dat de vereniging graag een aanpassing van de grenzen van het Brabants Natuurnetwerk ziet omdat er dan meer kan worden bereikt, maar dat is onbespreekbaar voor sommigen. Het is nu niet anders, weten ze. Jettie Rattink: "We verwachten dat de nieuwe Omgevingswet meer ruimte biedt om het sneller te doen. Het werk dat gebiedspartijen zelf hebben gedaan, gaat dan zwaarder wegen. Nu moet dat nog worden bevochten."

Politieke betrokkenheid

Op bestuurlijk niveau zijn de lijnen kort en dat werkt goed, zegt Sjef Langeveld. De bestuursleden van Markdal weten alle portefeuillehouders goed te vinden en omgekeerd. "We sms'en, bellen en drinken koffie als er wat besproken moet worden." Hij is ook zeer te spreken over de samenwerking met alle medewerkers op de werkvloer. De contacten met de politiek verantwoordelijken zijn een ander verhaal. "Politici die betrokken waren bij de overeenkomsten zijn belangstellend, maar van anderen merken we amper wat." Onbegrijpelijk, vindt Jettie Rattink, hoe stil het vaak blijft vanuit politieke partijen. "Ze zeggen dat bewoners vooral mee moeten doen, maar weten daar vervolgens weinig vorm en inhoud aan te geven, zeker bij grotere projecten. Ik zou graag zien dat ze ook aangeven welke ideeën ze erbij hebben als ze zeggen 'we maken het beleid met bewoners'. Als de politiek geen betrokkenheid toont bij bewonersinitiatieven, stelt dat mensen teleur."

"Onbegrijpelijk hoe stil het vaak blijft vanuit politieke partijen"

Oud zeer

De politieke dimensie van het project was tot nu toe klein, maar kan wel groter worden, zegt Sjef Langeveld. Al kijkt hij er niet naar uit om in situaties terecht te komen waar de vereniging in de verdediging moet. "De regierol is je als streek vergund, daarvoor heb je het vertrouwen gekregen. Op het moment dat individuen of organisaties het niet eens zijn met hoe de dingen gaan, kan het een politiek spel gaan worden." Want, ondanks de succesvolle resultaten tot nu toe – met het beschikbare geld bereikt de vereniging veel meer dan voorzien – is er bij enkelen in het gebied ook weerstand vanuit 'oud zeer'. Het vraagt van de vereniging om alle betrokkenen steeds heel goed te informeren, denkt Sjef Langeveld.

"Soms moeten we overheden opnieuw duidelijk maken hoe onze werkwijze is"

En dat kost tijd en energie. Zeker als de ontwikkelingen snel gaan en er veel van de grond komt door de andere aanpak. Jettie Rattink: "We willen als vereniging graag betrokken zijn bij alles wat er speelt in het gebied. En we willen geen 'nee' zeggen als een nieuw initiatief past bij onze doelstelling. Daarmee groeit de verantwoordelijkheid. Het zou het ons makkelijker maken als alle instanties nóg meer bereid zijn om naar andere werkwijzen te zoeken."

Inwoners en overheden werken samen aan herinrichting

'Vereniging Markdal duurzaam en vitaal' wil van het Markdal ten zuiden van Breda een gebied maken waarin ecologie, economie en samenleving in evenwicht zijn. Een groep van meer dan 60 inwoners werkt hieraan. De vereniging heeft een Algemeen Beraad van 18 mensen dat de grote lijnen uitzet. Onderdeel van dit Beraad is het vierkoppige Dagelijks Bestuur. Daarnaast zijn er werkgroepen voor verschillende thema's (zoals verkeer, water en natuur, landbouw) waar betrokkenen uit de omgeving zitting in hebben.

De Vereniging Markdal stuurt de Stichting Markdal aan. Die heeft een procesmanager in dienst die het proces en het werk van de herinrichting coördineert. Het resultaat van deze aanpak is dat in het Markdal méér hectares natuur dan voorzien worden gerealiseerd, net als meer recreatieve voorzieningen, meer initiatieven om agrarische bedrijfsvoering milieuvriendelijker te maken, en meer samenlevingszin en zeggenschap.

Experimenteren met de lokale democratie

Bert Blase

Groep 'Code Oranje'

Foto: Ron van Rossum

De traditionele vorm van burgervertegenwoordiging via de gemeenteraad alleen voldoet niet meer, stelt een groep van 200 burgemeesters, raadsleden, burgers en wetenschappers. Er is grote behoefte aan experimenten met nieuwe vormen van democratie waarmee de kloof tussen samenleving en overheid kan worden gedicht. Een gesprek met Bert Blase, tot januari 2017 burgemeester van Vlaardingen en voorman van de groep, over de noodzaak van nieuwe arrangementen – en de rol van de burgemeester daarin.

Woensdag 27 oktober 2016 rinkelde de telefoon van burgemeester Bert Blase onophoudelijk. Dagblad Trouw opende die dag met een artikel waarin Bert Blase de ideeën van de groep 'Code Oranje' ontvouwde om burgers veel meer invloed te geven op overheidsbeleid. Maak het in 2017 bij wet mogelijk om te experimenteren met nieuwe vormen van democratie, luidde de boodschap. Dat mogen zeker ook radicale nieuwe vormen zijn, zoals het deels door loting samenstellen van gemeenteraden en het instellen van 'burgeroplopen'.

Het pleidooi lokte veel reacties uit. Dat was ook de bedoeling, want wie zich de naam Code Oranje geeft, wil alarm slaan.

EXPERT AAN HET WOORD

Wat is er aan de hand?

"Het vertrouwen van burgers in de politiek neemt af en dat maakt het steeds lastiger om oplossingen te vinden voor problemen. In de gemeenteraad worden vaak te veel de politieke tegenstellingen benadrukt, in plaats van dat er wordt samengewerkt om tot oplossingen te komen. Tegelijkertijd zijn er veel burgers met ideeën over hoe vraagstukken kunnen worden opgelost. Ze nemen het initiatief om zelf zaken ter hand te nemen.

Maar de bemoeienis van burgers met het beleid en hun initiatieven worden vaak begrensd door de gemeenteraad. Sommige

raden zijn ruimhartig in het delen van bevoegdheden, maar sommige ook heel terughoudend. Bij die laatste ontstaat vaak wrijving. Ik wil juist aandacht voor die wrijving tussen de nieuwe participatieve- en bestaande representatieve democratie, want zonder wrijving geen glans. Maar dan moeten we wel leren om beide vormen van democratie beter te vervlechten.

De vraag is: hoe gaan we als burgers en overheid goed met elkaar in zee? Nu gaat besluitvorming over hoe we onze samenleving inrichten steeds door een uniforme mal, die van een beslissing van de gemeenteraad. Maar de kennis van burgers kan veel beter worden benut als we ook alternatieve manieren van besluitvorming mogelijk maken. Wij willen toe naar een meervoudige manier van besluitvorming, waarbij burgers meer zeggenschap over- en invloed hebben op de afwegingen die worden gemaakt."

"Er is grote behoefte aan experimenten met nieuwe vormen van democratie om de kloof tussen samenleving en overheid te dichten"

Aan welke manieren denkt u dan, om burgers meer invloed te geven?

"Je ziet overal in het land al allerlei initiatieven om burgers op een andere manier invloed te geven, denk aan een burgerjury,

een initiatief als de G-1000, het werken in coöperaties, mensen invloed geven via digitale middelen zoals een app. In Vlaardingen hebben we het initiatief van de 'Burger Meester', waarin we actief de ideeën van inwoners voor de ontwikkeling van het stadshart inventariseren en samen uitvoeren. Het pleidooi van Code Oranje is te gaan experimenteren met allerlei nieuwe arrangementen: vormen van samenwerking tussen burgers en overheid die passend zijn bij een vraagstuk. Het gaat steeds om maatwerk: wie geven bij dit vraagstuk de richting aan en wie nemen de besluiten? Hoe een arrangement eruit ziet, hangt af van de inhoud en de complexiteit van het vraagstuk, en hoeveel mensen erbij betrokken zijn. En ook van de hoogte van de kosten die er mee gemoeid zijn. Een arrangement bij de herinrichting van een straat zal anders zijn dan bij de opgave een stad klimaatneutraal te maken. Het eerste is meestal een overzichtelijk vraagstuk dat toe kan met minder overheidssturing dan projecten waar grote budgetten worden verdeeld. Sommige gemeenten gebruiken al A t/m F-categorie-arrangementen. Ik pleit er wel voor deze categorieën klinkende namen te geven: de marktplaats, de ontmoeting of de oploop."

Wie bepaalt welk arrangement passend is in een situatie?

"We zijn in onze voorstellen voor wat we de meervoudige democratie noemen, nog zoekend naar hoe alles vorm moet krijgen. We zitten in een transitietijdperk. Om goed door een transitiefase te komen, is experimenteren om te kijken wat er wel en niet werkt noodzakelijk. Daarom pleiten we ook voor meer experimenteerimte. Het gaat erom dat er mensen zijn die durven te doen, dingen uitproberen. Zowel van 'buiten', van de kant van de samenleving, als van 'binnen' vanuit de overheid. Daarom zitten in de groep Code Oranje niet alleen bestuurders maar ook burgers, stadmakers, wijkburgemeesters en dorpsraden. En wetenschap-

pers, want bij het uitproberen hoort ook onderzoek om te kijken wat wel en niet werkt. Die kennis willen we er graag bij betrekken. In de Democratic Challenge van de VNG worden veel goede voorbeelden verzameld van coöperatieve democratieën. Daaruit blijkt dat 'elkaar weten te vinden' een belangrijke succesfactor is. Een sleutelfiguur kan de burgemeester zijn, maar ook een actief raadslid of een actieve burger, zoals een buurtburgemeester. Waar sleutelfiguren elkaar vinden, ontstaat de dynamiek die nodig is om de kloof tussen overheid en burger te overbruggen. Daarnaast is ook lef nodig, om buiten de formele kaders om te durven werken.

"Ik denk dat er een grotere garantie is op een duurzame samenleving als burgers veel meer zeggenschap krijgen"

Sommige ideeën van de campagne gaan ver, zoals het samenstellen van de gemeenteraad via loting in plaats van verkiezingen. Is dat nodig?

"Wat is ver gaan? Als we een beter perspectief willen vinden in het betrekken van de samenleving, dan moet je niet alleen denken, maar ook doen en durven uitproberen hoe je van A naar B naar C komt. Daarin passen ook verdergaande arrangementen. Het kan zijn dat uit onze beweging de huidige democratische structuren fundamenteel veranderen, maar vaak blijkt dat zoiets in stappen gaat. We hebben zowel visionaire mensen nodig als mensen die heel praktisch werken. Beide zitten in onze groep, en beide zitten ook in de samenleving. Gelukkig is er veel diversiteit in de samenleving. Via de nieuwe vormen willen we juist die wisdom of the crowd aanspreken en meer benutten."

Zijn de nieuwe vormen die u bepleit belangrijk voor duurzame of groene initiatieven?

"Juist rond het thema duurzaamheid ontstaan vaak burgerinitiatieven, denk maar aan alle initiatieven rond duurzame energievoorziening. Ik denk dat er een grotere garantie is op een duurzame samenleving als burgers veel meer zeggenschap krijgen. Er komt dan namelijk veel minder nadruk op politieke tegenstellingen en polarisatie te liggen zoals dat nu in gemeenteraad en in parlement vaak het geval is, en meer focus op het ontwikkelen van oplossingen op een organische manier. Er zijn zoveel mensen in de samenleving met veel kennis en ideeën over duurzame thema's, die weten hoe ze dat moeten organiseren. Als die kennis veel beter ingebracht kan worden in het politieke systeem, in de representatieve structuren, dan leidt dat tot meer duurzame relaties. Niet alleen tussen mensen onderling, maar zeker tussen mensen en hun omgeving."

Foto: Laurance Otten

Ruim twintig van de 200 leden van Code Oranje zijn burgemeester. Heeft de burgemeester een bijzondere rol om burgers meer invloed te geven?

"In onze ideeën voor democratische vernieuwing hebben we geen blauwdruk voor hoe het moet, dus ook niet voor de rol van de burgemeester. Maar de burgemeester is voor bewoners vaak hét gezicht van de gemeente. Uit onderzoek blijkt keer op keer dat de burgemeester door burgers wordt gezien als de meest gezagdragende functie binnen een gemeente. Hij geniet het meeste vertrouwen omdat hij weinig politiek profiel heeft. De burgemeester kan burgers vertrouwen in het democratische systeem geven en zorgen dat ze dat houden door te helpen zoeken naar eigentijdse vormen van democratie. Dat is ook mijn eigen ervaring in de drie gemeenten waar ik burgemeester ben geweest."

Wat betekent dat voor de benoeming van de burgemeester?

"Daarover heb ik zelf het visioen dat burgers een openbaar aanzoek doen aan iemand om hun burgemeester te worden. Dat was al een idee van Jan Terlouw. Het zou heel goed één van de arrangementen kunnen zijn."

Groen licht voor gemeentelijke experimenten

Gemeenten kunnen experimenteren met nieuwe arrangementen om de relatie tussen burger en het bestuur te versterken. Die ruimte kwam door de vaststelling van de ontwikkelagenda voor de lokale democratie van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) 'Actie op maat' eind november 2016. Enkele gemeenten willen begin 2017 al aan de slag met verdergaande experimenten. Een groep deskundigen van onder andere het ministerie van Binnenlandse Zaken en de VNG zal bekijken of de experimenten ook echt uitgevoerd kunnen worden.

De groep Code Oranje pleit ook voor het opstellen van een 'nationale agenda' met initiatieven voor 'co-democratie'. Die moet na de Tweede Kamerverkiezingen een plek krijgen in het coalitieakkoord. De huidige minister van BZK, Ronald Plasterk, gaf aan over deze agenda mee te willen denken.

UIT DE
PRAKTIJK

Algemeen Bestuur waterschap *geeft zelf het voorbeeld*

Astrid Meijer
Algemeen Bestuur
Waterschap Vallei
en Veluwe

Veel burgerinitiatieven gaan over de inrichting van de ruimte, en dan is ook al snel het waterbeheer in beeld. Burgers pakken ook steeds vaker het voortouw op in 'waterzaken', zoals het klimaatbestendiger maken van hun wijk of het doen van metingen om de waterkwaliteit in hun buurt te monitoren. Waterschappen werken daarom steeds meer van 'van buiten naar binnen': niet het waterschap bepaalt in zijn eentje, maar omgevingspartijen krijgen ruimte om mee te denken en doen.

Doelvolgend

Meer aandacht voor 'de buitenwereld' past goed bij de bestuurlijke vernieuwing die het Algemeen Bestuur van Waterschap Vallei en Veluwe voorstaat, zegt Astrid Meijer, fractievoorzitter van Water Natuurlijk in dat bestuur. "Na de verkiezingen maakten we geen apart bestuursprogramma, maar een gezamenlijke bestuursagenda. Daarin geven we aan welke vier zaken we deze bestuursperiode willen bereiken. Twee gaan direct over burgerbetrokkenheid: het vormgeven aan water in de stad en het versterken van sociale

De ambitie van veel waterschappen om meer 'van buiten naar binnen' te werken heeft consequenties voor iedereen binnen de organisatie. Dus ook voor de leden van het Algemeen Bestuur. Bij Waterschap Vallei en Veluwe onderzoeken de algemeen bestuursleden actief welke rol ze kunnen spelen om burgers beter te betrekken.

innovatie. Het betekent dat we meer doelvolgend in plaats van doelstellend gaan werken, en ons actief afvragen: wat wil de omgeving?"

Voorbeeldfunctie

Het Algemeen Bestuur formuleerde de vier ambities niet alleen als opdracht aan medewerkers, maar nadrukkelijk ook aan zichzelf. "We wilden als bestuurders nagaan hoe we zelf onze rol kunnen invullen in dit nieuwe 'samenspel met burgers'. Daarom hebben we denktanks ingericht, met daarin steeds een aantal algemeen bestuursleden, directieleden en strategisch adviseurs die veel met burgers te maken hebben. In de bijeenkomsten van deze denktanks bekijken we waar we nu staan, waar we graag een schep bovenop doen, en hoe we dat organiseren."

Met de bestuursagenda en de denktanks wil het bestuur een voorbeeld stellen naar de organisatie en commitment op deze onderwerpen laten zien. "Als je echt van buiten naar binnen wilt werken, dan moet je zelf ook laten zien dat medewerkers invloed hebben op de manier waarop het Algemeen Bestuur werkt en denkt. Alle waterschapspartijen zeggen in verkiezingstijd dat ze de buitenwereld willen betrekken. Maar soms lijkt dat vooral bestemd te zijn voor de ambtelijke organisatie en niet voor de politiek zelf. Niet uit onwil, maar vanuit onbekendheid hoe je dat doet."

"We vragen ons af: hoe kunnen we ons eigen lokale netwerk inzetten"

Denktanks

In één van die denktankbijeenkomsten over sociale innovatie vroeg het Algemeen Bestuur medewerkers die samenwerken met burgers, te vertellen wat ze tegenkomen. Hoe kunnen de leden van het Algemeen Bestuur hen daarbij ondersteunen? "Voor de bestuursleden is het verhelderend om te horen hoe de samenwerking met bewoners verloopt", zegt Astrid Meier. "Een medewerker vertelde over de vrijwilligers die voor het waterschap werken, die bijvoorbeeld landschapsbeheer uitvoeren of beken onderhouden. Sommige bestuursleden vroegen zich af of dat wel goed was voor de beken. Blijft de ondoorlaatbare laag die is aangebracht wel intact bij het schonen? En is een aannemer niet goedkoper? Het bleek juist heel goed te werken met de vrijwilligers. Door het erover te hebben werd duidelijk dat samenwerking met bewoners-vrijwilligers een grote maatschappelijke meerwaarde kan hebben en dat we méér mensen bereiken." De medewerkers lieten de bestuursleden weten dat ze graag ruimte en het vertrouwen kregen van het bestuur om te experimenteren met die samenwerking, ondanks het feit dat het meer onzekerheden met zich meebrengt.

Eigen netwerk inzetten

Nieuw aan de denktanks is ook dat bestuursleden de vraag op tafel leggen wat hun eigen rol kan zijn voor bijvoorbeeld water in de stad. Hoe kunnen ze hun eigen netwerk inzetten? Astrid Meier: "Dit heeft ertoe geleid dat we in gesprek gaan met de gemeente(raden) en met milieu- en natuurorganisaties in de plaatsen waar we wonen en werken. Dat stemmen we goed af met de medewerkers die een specifiek gebied onder hun hoede hebben, zodat we weten wat er speelt. Daarbij bespreken we wat wij als bestuursleden kunnen toevoegen."

"Medewerkers krijgen graag vertrouwen van het bestuur om te experimenteren met de samenwerking met burgers"

In gesprek met medewerkers

Dat de leden van het Algemeen Bestuur direct overleggen met medewerkers is niet vanzelfsprekend, weet Astrid Meier. "Bij sommige waterschappen is er geen of nauwelijks contact tussen politici en ambtenaren. De vrees bestaat dat medewerkers misschien geneigd zijn harder te lopen voor iets waar een Algemeen Bestuurslid om vraagt. Dat directe contact vraagt daarom om een open organisatiecultuur waarin een medewerker ook nee durft te zeggen tegen een bestuurslid."

Collegiaal bestuur

Astrid Meier ziet dat de denktankgesprekken al direct doorwerken in de organisatie. De medewerkers die nieuwe vormen van samenwerking zoeken met bewoners, krijgen nu al meer ruimte om daarin stappen te zetten. "Voor hen is het motiverend te weten dat het bestuur hun werk waardeert. En het horen van hun ervaringen motiveert de bestuursleden weer in hun werk." Bijkomend voordeel is dat het tot meer collegiaal bestuur leidt, ziet ze. "Sinds ook politieke partijen mee kunnen doen met de waterschapsverkiezingen, is er meer polarisatie gekomen in het Algemeen Bestuur. Het intensieve samenwerken met elkaar rond de gekozen vier thema's zorgt juist voor meer saamhorigheid. Dat vind ik ook een mooie opbrengst."

Beste toekomstig lid van de Provinciale Staten,

Ellen Verkoelen
Provinciale Staten,
Zuid-Holland (CDA)

Mijn tip aan jou: gooi er je hele ziel en zaligheid in en zorg dat je actief deelneemt aan de maatschappij. Doe het omdat je iets goeds wilt doen voor de samenleving, en niet alleen maar omdat je een goede baan wilt. Maar goed, ik ga er even van uit dat jij het uit passie doet.

Ruimte voor voortschrijdend inzicht

Zorg voor een visie, een stip op de horizon. Dan heb je iets om naartoe te werken. Maar onderscheid het doel en het middel: laat ruimte voor voortschrijdend inzicht. Als later blijkt dat het op een andere manier beter kan, sta daar dan voor open. Stel dat inwoners iets veel beter kunnen dan de overheid, maak daar dan ruimte voor. Houd dan niet star vast aan je rode draad. Volg die inwoners, en neem een blauwe draad!

Een voorbeeld: de energietransitie. De stip op de horizon is dat we in 2050 onafhankelijk zijn van fossiele brandstoffen. We hebben er als provincie al in de jaren negentig voor gekozen om 735,5 MW aan windenergie te realiseren. Maar waarom houden we daar zo krampachtig aan vast? Het is bijna klaar, roepen we trots, maar is er dan sindsdien geen voortschrijdend inzicht? Kunnen we niet beter gaan voor zon, voor aardwarmte of energie uit afval? Voor eigen plannen vanuit de samenleving?

In het begin was de druk om aan het streefgetal te voldoen zo groot dat bijna elk plan voor een windturbine toestemming kreeg. Maar de rol van de provincie is om rekening te houden met alle belangen, dus ook die van protesterende omwonenden. Ga met elkaar in gesprek en ga samen op zoek naar een compromis. En als dat niet lukt dan is het misschien beter te besluiten dat het feest gewoon niet doorgaat. Maar dan hebben we er in ieder geval alles aan gedaan.

"Onderscheid wel het doel en het middel: laat ruimte voor voortschrijdend inzicht."

Eén issue in groter geheel

Dat betrekken van de omgeving, dat is volgens mij een belangrijke taak van een toekomstig Statenlid. Dat betekent niet dat je klakkeloos belangen moet behartigen. Als voormalig directeur van de milieufederatie heb ik de ervaring dat maatschappelijke organisaties zich vaak hard maken voor vooral één issue. De kunst is hoe je als politicus dat ene issue recht doet, maar wel inpast in het grotere geheel.

Je hebt als politicus namelijk drie belangrijke taken. De eerste twee zijn duidelijk: controleren van Gedeputeerde Staten en zorgen dat de zaken netjes en zorgvuldig verlopen. Maar de derde taak wordt steeds belangrijker: kijken wat waardevolle initiatieven nodig hebben om hun plannen te realiseren. Daarbij is het tevens jouw taak om het algemeen belang te bewaken, dilemma's te signaleren en daarover in debat te gaan.

Zo krijg je draagvlak

Dat betekent simpelweg dat je mensen en hun problemen serieus neemt. Inwoners begrijpen best dat ze niet altijd hun zin krijgen, maar ze willen wel gehoord worden. Dat is jouw rol als politicus - niet alleen in campagnetijd. Door met inwoners te praten en continu je dilemma's te verwoorden. Door uit te leggen wat het doel is, en wat een middel. Dán werk je aan je draagvlak, zelfs al zijn ze het er niet helemaal mee eens.

Veel succes!

Met vriendelijke groet,

Ellen Verkoelen

INTERVIEW MET BEN VAN ESSEN, VERENIGING KLEINE KERNEN LIMBURG

Bewonersorganisaties worden de motor van de buurt

De representatieve democratie kraakt en piept in zijn voegen. Slechts 2% van alle Nederlanders is nog lid van een politieke partij. De overheid zoekt naar nieuwe wegen om burgers te betrekken bij de beleidsvorming en burgers zelf organiseren zich op tal van thema's. Ben van Essen, voorzitter van de Vereniging Kleine Kernen Limburg (VKKL) en kennismakelaar dorps- en wijkdemocratie in de Democratic Challenge, zit er als het ware bovenop. Hij ziet hoe - voormalige - dorpsraden zichzelf opnieuw uitvinden.

Ben van Essen moet eerst iets van het hart als het gaat om 'burgerinitiatieven': die term 'burger' is een heel verkeerd startpunt. "Mensen pakken iets op als bewoner, samen met hun buurt- of dorpsgenoten. Met die term 'burgerinitiatief' bekijk je zulke initiatieven al impliciet als een afgeleide van de overheid. Als bewoners zelf de zorg in hun dorp organiseren of de openbare ruimte inrichten, nemen zij die verantwoordelijkheid om de kwaliteit van hun leefomgeving te verbeteren, niet om de democratie te redden." Het tekent volgens Ben van Essen de manier waarop vaak over democratische vernieuwing gedacht wordt. "Met termen als 'meervoudige democratie' of 'participatieve democratie' trek je het eigenaarschap van initiatieven naar de overheid toe en dat is misleidend. Ze vertegenwoordigen hun eigen, authentieke waarden."

Veelomvattende projecten

Door welke bril je ook kijkt, evident is dat steeds meer mensen een grote verantwoordelijkheid durven te nemen. En dat gaat ook steeds vaker om veelomvattende projecten in de openbare

ruimte, signaleert Van Essen. Initiatieven op de rand van het eigenaarschap van de overheid, noemt hij die. Zoals bijvoorbeeld in Meijel, waar de gemeente Venray de dorpskom wilde renoveren. Het dorp maakte niet alleen een eigen plan, maar begeleidde als 'aannemer' ook de uitvoering. Daarbij riepen ze de nodige deskundigheid in vanuit het gemeentehuis, maar de regie lag bij het dorp. Het Achterhoekse Zieuwent won met een vergelijkbaar co-creatieproject de dorpsvernieuwingsprijs. En in Sevenum, waar Ben van Essen zelf woont, beheren vrijwilligers van de Stichting Knopen Lopen een wandelpadennetwerk van 100 kilometer, waar ze ook allerlei evenementen omheen organiseren. Ook als het gaat om het zelf organiseren van zorg zijn er steeds meer voorbeelden, projecten die ook steeds veelomvattender worden. En heel vaak gaat dat heel goed, ziet Ben van Essen. "Zoals de professional van een zorginstelling in de grote stad, die in zijn eigen woonplaats bezig is om, samen met buurtbewoners, een zorginitiatief van de grond te tillen. Dan heb je het over hoogwaardige professionele kwaliteit van iemand die goed thuis is in de taal en procedures van de systeemwereld, maar die nu vanuit de rol van betrokken bewoner in zijn eigen dorp of buurt de zorg anders wil organiseren!" Het zijn mooie voorbeelden waarin de gemeenschap erin slaagt om samen tot een besluit en tot actie te komen.

Van dorpsraad naar dorpsoverleg

Ben van Essen ziet deze beweging om zelf steeds meer verantwoordelijkheid te nemen ook bij de dorps- of wijkraden. "De klassieke dorpsraden zijn vaak ontstaan als inspraakorgaan, met het gezicht naar de gemeente. Sommige bewonersorganisaties zijn zelfs door de overheid opgericht. In die tijd - zo'n 25 jaar geleden - was dat nuttig, maar je ziet nu dat ze een draai maken en met het gezicht naar het dorp of de wijk willen gaan staan. Dan gaat

het van 'dorpsraad' naar 'dorpsoverleg', soms in een nieuwe vorm. In Meijel bijvoorbeeld is het dorpsoverleg opgesplitst in verschillende thematische werkgroepen. En die blijken heel goed zelf de weg naar het gemeentehuis te kunnen vinden als dat nodig is, op eigen initiatief en zonder overkoepelende dorpsraad."

Ben van Essen begeleidt als kennismakelaar deze bewonersorganisaties in hun evolutie van inspraakorgaan naar 'motor' van de energie in een wijk of dorp. Want of het nou om een dorpsoverleg of een bewonersinitiatief gaat, het valt nog niet mee om de behoeftes in het dorp op te sporen, om mensen te mobiliseren en iedereen mee te laten doen. Het is hard werken en veel experimenteren. "Het is niet genoeg om een zaaltje af te huren, daar komt niet iedereen op af. Bewoners snappen dat ook best. In America liet men daarom dorpsdagboeken rouleren. Die gingen van jongeren naar ouderen, en iedereen kon zijn wensen en dromen voor het dorp opschrijven. Het resultaat: 220 bladzijden aan ideeën van mensen die anders niet snel gehoord worden."

"Er is geen passend begrippenkader om te verwoorden vanuit welke waarden bewoners initiatieven tot beslissingen komen"

Bij iedereen betrekken hoort overigens ook dat je je eigen tegenspraak moet organiseren, zegt Ben van Essen. "Als ik een initiatief bezoek, vraag ik: hebben jullie er ook over nagedacht hoe je ruzie maakt? Als initiatiefnemer voel je wel aan waar tegenstand gaat ontstaan, wat gevoelig ligt bij wie. De kunst is om die intuïtie om te zetten in actie, om daarop het gesprek te organiseren. Al is het maar door overal een nieuwsbrief in de bus te gaan doen, of met iemand koffie te gaan drinken."

Knellende kaders?

Die nieuwe vormen waarin burgers zich organiseren moeten wel in zekere mate opereren binnen de kaders van de representatieve democratie. Knelt dat? Van Essen draait het liever om: gemeenten willen juist graag zaken uit handen geven. "De gemeenten willen vaak te snel, en roepen vaak dat een wijkraad anders moet gaan functioneren. Maar dat kun je als gemeente niet afdwingen, dat moet echt uit bewoners zelf komen. Je kunt daar hooguit een opbouwwerkachtige rol in spelen."

EXPERT
AAN HET WOORD

Foto: Netwerk Platteland

Een mooi voorbeeld vindt hij Elden, bij Arnhem, dat als pilot fungeert in een experiment met wijkbudget. "En dan gaat het niet om een paar duizend euro voor een wipkip en een bankje, maar om de zeggenschap over het gemeentelijk budget bij de bewoners te leggen. De gemeente heeft de dorpsraad van Elden gevraagd dat op te pakken. Een stoere insteek, maar volgens de dorpsraad ook een zware verantwoordelijkheid, waar ze heel serieus mee omgaan. In hoeverre kun je dit soort grote opgaves neerleggen bij mensen die dat als bewoner vrijwillig doen, in hun eigen tijd? Aan de andere kant, is het nog wel echt van het dorp op het moment dat je daar een salaris of vergoeding tegenover stelt?"

Mini-gemeenteraad

Als kennismakelaar onderzoekt Ben van Essen ook hoe de democratische besluitvorming binnen dit soort dorpsdemocratieën werkt. Hun toegenomen verantwoordelijkheid betekent volgens hem niet dat het initiatief gaat fungeren als mini-gemeenteraad. "Een groot verschil met de gemeenteraad is dat de politieke dimensie ontbreekt. Het gaat niet om partijstandpunten of om herkozen te worden, maar om de opgave iedereen mee te laten doen. En dat vraagt om heel andere vormen om tot besluiten te komen. Zo wordt er zelden gestemd; mensen gaan de dialoog aan vanuit het doel om overeenstemming te bereiken. Maar om helder te verwoorden hoe bewonersinitiatieven uiteindelijk tot beslissingen komen, en vanuit welke democratische waarden, ontbreekt een passend begrippenkader. Een van de uitdagingen van de Democratic Challenge (zie kader) is dan ook om dat onder woorden te brengen, zonder daarbij in overheidstaal te vervallen – en dus onbewust de bril van de overheid op te zetten." In het artikel op pagina [nummer invoegen] vertelt Irini Salverda over het 'Woordenboek van de Democratie van Maatschappelijk Initiatief' waar zij, ook in het kader van de Democratic Challenge, aan meewerkt.

Openheid over verhouding en rollen

Initiatieven op dorps- of wijkniveau nemen, op een bepaald thema, in zekere zin wel de functie van de gemeenteraad over; de klassieke vorm waarin burgers invloed uitoefenen op de besluitvorming. Hoe liggen dan de verhoudingen? Volgens Ben van Essen is dat soms een worsteling, want de gemeenteraad kan nog zo graag dingen uit handen willen geven, het blijft een ingewikkelde vraag wie het laatste woord heeft. Daarbij is ook de politieke dimensie lastig, met zijn eigen belangen en logica. Bovendien ligt de verantwoordelijkheid voor bijvoorbeeld veiligheid altijd bij de gemeente.

"Je moet voorkomen dat het voelt als 'we dóen als gemeente alsof de zeggenschap bij bewoners ligt, maar aan het einde van de rit bepalen wij'", zegt hij daarover. "Daar moet je als gemeente goed over nadenken. Belangrijk is om helder onderscheid te maken welke rol je als gemeente hebt en daarin duidelijk en eerlijk te zijn."

"Gemeentes en andere overheden zijn oprecht bezig de democratie opnieuw uit te vinden"

Ben van Essen is hoopvol over de toekomst, benadrukt hij. "Mensen durven steeds meer verantwoordelijkheid te nemen. De systeemwereld worstelt met die verhoudingen, maar verandert mee. Ik zie dat ook gemeentes en andere overheden oprecht bezig zijn om de democratie opnieuw uit te vinden. Als ze daarbij nog wat beter naar bewoners luisteren komen we een heel eind."

De Democratic Challenge

De Democratic Challenge is een driejarig VNG-programma (2015-2017), om te experimenteren met nieuwe vormen van lokale democratie. Doel is het uitlokken, in kaart brengen, faciliteren, aansluiten en leren van concrete lokale experimenten. De ervaringen en lessen vormen input voor lokaal- en Rijksbeleid en worden actief verspreid onder verschillende doelgroepen (waaronder alle gemeenten).

Afgelopen jaar hebben 99 experimenten zich aangesloten bij de Democratic Challenge. Op basis van die experimenten zijn 13 thema's geformuleerd waar kennismakelaars werken aan verbinden, leren en kennisontwikkeling.

Democratie in Burgertaal en OVERHEIDSTAAL

Binnen het samenspel tussen burgerinitiatieven en overheden worden twee talen gesproken: burgertaal en overheidstaal. Waar burgers bijvoorbeeld zeggen "ik wil geen ruzie, ik kijk wel uit" heeft de overheid het over "partijen benaderen elkaar oplossingsgericht". Irini Salverda (Wageningen Environmental Research), Jurgen van der Heijden (AT Osborne) en Rinske van Noortwijk (GreenWish) werken aan een 'Woordenboek van de Democratie van Maatschappelijk Initiatief'. Met die vertaalslag kunnen beide werelden hun voordeel doen om beter samen te werken aan democratie.

Je bril bepaalt je taal

Het is niet alleen een kwestie van verschillende woorden voor hetzelfde, zegt Irini Salverda. "Met overheidstaal komt ook een stuk context mee: het is de bril waarmee een ambtenaar zo'n initiatief bekijkt. De vraag 'hoe democratisch is dit burgerinitiatief eigenlijk?' wordt vaak gesteld door een ambtenaar, en geeft aan dat democratie bijna altijd vanuit overheidsperspectief wordt bekeken. Met bijhorende vormen en normen. Terwijl democratie ook in het dagelijkse handelen van een burgerinitiatief vorm krijgt, maar dan op een andere manier en met andere woorden. Initiatiefnemers zelf zijn vaak niet zo bezig met bijvoorbeeld 'draagvlak' of 'transparantie' als een doel op zich, zij willen gewoon hun initiatief verder brengen. Ze hebben daarom wel een website of een Facebookpagina, zodat iedereen kan zien wat er gebeurt en eventueel kan aanhaken. En ze stellen zich misschien ook niet ten doel om iedereen te horen, maar gaan wel langs de deuren omdat ze weten dat het goed is om de contacten in hun buurt goed te houden. Als je doorpraat blijkt dat ze wel degelijk belang hechten aan waarden als betrokkenheid, toegankelijkheid of zeggenschap. Ze benoemen het alleen anders en zien het vooral als een vanzelfsprekend onderdeel van hun manier van werken."

**ONDER
ZOEK**

"Het is verleidelijk om de democratische prestatie van initiatieven langs de overheidsmaatlat te leggen"

Van leerkring naar woordenboek

Toen Rinske van Noortwijk, Jurgen van der Heijden en Irini Salverda in het kader van de Democratic Challenge (zie kader op pagina 24) een leerkring over burgerdemocratie voor gemeen-

Het Woordenboek van de Democratie van Maatschappelijk Initiatief is nog in ontwikkeling. Hier een paar voorbeelden. De citaten zijn afkomstig van bestaande burgerinitiatieven.

teambtenaren zouden gaan begeleiden, bedachten ze al snel dat er eerst iets anders nodig was. "Het is verleidelijk om binnen zo'n leerkring samen een checklist te gaan ontwikkelen waarbij je kunt afvinken: heeft iedereen inspraak, is er openheid, et cetera. Op die manier leg je de democratische prestatie van initiatieven langs de overheidsmaatlat; gebruik je overheidsnormen als representativiteit om ze te beoordelen. Terwijl het juist interessant is om de vraag te stellen hoe burgerinitiatieven op hun eigen manier vormgeven aan democratie. Daarom besloten we een 'woordenboek' te ontwikkelen, om ambtenaren bewust te maken van die eigen vormen en bijbehorende taal. En om ze de taal en het handelen van bewonersinitiatieven te laten verstaan door het te koppelen aan achterliggende democratische waarden die vaak wel gemeenschappelijk zijn."

"Democratie kan ook vorm krijgen in het dagelijkse handelen van een burgerinitiatief, maar dan op een andere manier en met andere woorden"

Democratische roots

Het woordenboek helpt ambtenaren terug te keren naar de democratische 'roots', stelt Irini Salverda. "Als er een doel is gesteld, zijn overheden er sterk in om daarbij een vorm te kiezen die al snel leidend wordt. De taal van burgerinitiatieven kan hen helpen meer naar het einddoel te blijven kijken, en te werken vanuit de bedoeling." Ook initiatiefnemers kunnen daar hun voordeel mee doen. "Een woordenboek werkt twee kanten op. Burgers hebben er ook belang bij om zich bewuster te zijn van wat ze nastreven en hoe ze daaraan werken. En om zo aan te kunnen haken bij de termen die een ambtenaar graag hoort, zoals 'inclusieve processen' – dan kunnen ze bijvoorbeeld verwijzen naar de gesprekken die ze hebben met mensen die het initiatief niet omarmen. Maar in feite gaat het uiteindelijk allemaal om de democratische waarde die ze allebei belangrijk vinden: ruimte voor diversiteit."

Gemeenschappelijke waarden

"We streven met het woordenboek niet naar een gemeenschappelijke taal", besluit Irini Salverda. "We willen laten zien welke gemeenschappelijke waarden er aan verschillende manieren van handelen en zeggen ten grondslag liggen, want dat is de basis waarop je elkaar tóch kunt 'verstaan'."

Ambtenaren zetten op verschillende wijze 'groen samenspel' op de politieke agenda

Bestuurlijk en politiek commitment is onontbeerlijk, als je als provincie structureel plek wilt inruimen voor groene burgerinitiatieven. Noord-Holland en Overijssel volgden heel verschillende routes naar een vernieuwende aanpak voor het 'groene samenspel', maar met een opvallende overeenkomst: voor de bestuurlijke legitimatie speelden de ambtenaren het via de band van de samenleving.

"Noord-Holland en Overijssel verschillen nogal in hun natuurvisie en -beleid", vertelt Marcel Pleijte van Wageningen Environmental Research. "Maar beide provincies hebben een programma voor de samenwerking met groene burgerinitiatieven: Groen Kapitaal in Noord-Holland en de Groene Tafels in Overijssel. Allebei mét steun van Provinciale Staten, die er kwam door te wijzen op de urgentie en energie die er in de samenleving rond 'groen' zit. De ambtenaren wezen deden dit onder meer aan de hand van onderzoeksresultaten. In Noord-Holland haalde programmaleider Micha Lubbers conclusies aan uit een bestaand onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau, terwijl de provincie Overijssel een eigen belevingsonderzoek liet uitvoeren." Een korte schets van beide provincies.

Noord-Holland

In Noord-Holland ontstond het programma Groen Kapitaal gaandeweg. Marcel Pleijte schetst programmaleider Micha Lubbers als het prototype van een 'ondernemende ambtenaar'; iemand met een losse, informele stijl van werken, die actief contact zoekt met de energie in de samenleving - 'veel zaaltjeswerk', noemt Lubbers dat zelf - en

Micha Lubbers
Provincie Noord-Holland

die persoonlijk de lijntjes legt. En die daarvoor de ruimte neemt en krijgt vanuit de organisatie. Dat samenspel begon in Noord-Holland met losse kennisinstrumenten, vertelt Marcel Pleijte. Zoals de prijsvraag De Gouden Roerdomp, het congres Groen Kapitaal en kenniscafés. 'Die waren allemaal bedoeld om kennis uit te wisselen en verbindingen te leggen door van 'buiten' naar 'binnen' te werken: de energie in de samenleving verbinden met de provinciale politiek en ambtelijke organisatie.' Daar hoorde ook een bijeenkomst bij speciaal voor statenleden en gedeputeerden, waar Micha Lubbers conclusies aanhaalde uit een recent onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau, getiteld 'Brede welvaart voor later'. Die conclusies kwamen erop neer dat de overheid de energie uit de samenleving heel hard nodig heeft om de biodiversiteit en natuur op peil te houden. Op het congres Groen Kapitaal ondertekenden belangrijke gebiedspartners een verklaring, waarin zij de provincie oproepen om komen met een stimuleringsprogramma om samen de natuur te versterken. 'En die boodschap kwam aan', vertelt Micha Lubbers. 'De werkwijze is inmiddels opgenomen in het coalitieakkoord.' Noord-Holland koppelt bewust geen subsidieregeling aan het programma Groen Kapitaal, want dan werk je verkeerd om werkt, legt Micha Lubbers uit. 'Je gaat dan zoeken naar initiatieven om het geld weg te zetten. Laten we liever eerst maar eens kijken wat er speelt en wat er al gebeurt. Er is overigens wel structureel een jaarlijks bedrag aan procesgeld beschikbaar. En wat ook belangrijk is: het programma wordt intern breed uitgedragen. Zo hebben we, met politiek commitment, een interne stuurgroep samengesteld van vier managers van verschillende afdelingen. Zij nemen als koplopers medewerkers mee en legitimeren zodoende het programma intern.'

"Het is ons gelukt om in korte periode een slag te maken van scepsis naar enthousiasme"

Overijssel

De provincie Overijssel volgde een andere route naar een provinciaal programma voor samenspel met groene maatschappelijke initiatieven. De provincie liet een natuurbelevingsonderzoek

uitvoeren door TNS-NIPO, als basis voor het latere provinciale programma Samenhang Economie, Natuur en Samenleving (SENS). Doel was om te peilen hoe burgers natuur beleven. En hoewel de verwachting was dat 'natuur' niet veel positieve gevoelens zou oproepen, bleken burgers weldegelijk waarde te hechten aan een groene leefomgeving, met als koplopers de thema's 'groen in de stad' en 'kinderen en groen'.

Rob Messelink was nauw betrokken bij dit traject. 'Het onderzoek bracht binnen de provincie een discussie op gang: denken we niet te veel alleen vanuit onze eigen doelen?', vertelt hij. 'Als we meer synergie willen, moeten we in de samenleving gaan zoeken wat mensen willen, en waar de energie zit. En moeten we het thema natuur verbreden.'

Overijssel heeft de bevindingen uit het onderzoek opgepakt via twee verschillende lijnen: een programma met subsidie voor groene pilotprojecten, en een traject om samen met burgers een provinciale natuurvisie op te stellen: de Groene Tafels. Rob Messelink: "In het programma proberen we alvast uit hoe we de verbinding tussen natuur en samenleving concreet kunnen maken, waarbij de provincie de rol heeft van facilitator. Via de Groene Tafels zoeken we naar nieuwe coalities en verbinding van netwerken. We nodigden breder uit dan de 'usual suspects', dus ook bijvoorbeeld sportclubs en ondernemers. En alle leden van PS, en die vroeger betrokkenheid was ook nieuw." De vervolgstap op de Groene Tafels is dat we met een heel breed gezelschap werken aan een gezamenlijk koersdocument voor het natuurbeleid in Overijssel, namens alle betrokken partijen. De statenleden hebben ook uitdrukkelijk een rol bij de ontwikkeling van de natuurvisie, zegt Rob Messelink.

"Cruciaal in de aanpak was de slimme en strategische timing van het eerder uitgevoerde natuurbelevingsonderzoek van TNS-NIPO," vertelt Marcel Pleijte, "namelijk op het moment dat er een nieuwe coalitie moest worden gevormd. Wat ook erg hielp was dat één van de gedeputeerden persoonlijk veel belang hechtte aan de verbinding van kinderen met natuur."

Succesfactoren

Een belangrijke overeenkomst tussen de provincies - en in beide gevallen een belangrijke succesfactor - is het gebruik van kennis en onderzoek om de maatschappelijke urgentie en behoefte aan groen te laten zien, zegt Marcel Pleijte. 'In beide provincies werden onderzoeksresultaten ingezet om het thema te agenderen bij het bestuur. In Noord-Holland was dat gebaseerd op bestaand onderzoek waarmee het thema Groen Kapitaal kon worden geagendeerd. In Overijssel kwam de urgentie voort uit eigen natuurbelevingsonderzoek. Hierbij is de opstelling van de provinciale ambtenaren zelf erg belangrijk, ziet Marcel Pleijte. 'Het natuurbelevingsonderzoek in Overijssel werd goed getimed uitgevoerd, en zo'n gelukkig moment moet zich maar net voordoen. Maar Rob Messelink benutte dat moment ook.

De urgentie van een thema laten voelen bij het bestuur, op het juiste moment, dat is een cruciale rol die ambtenaren kunnen spelen.'

In Noord-Holland opereerde Micha Lubbers in de ogen van Marcel Pleijte ook heel slim. Hij vroeg bijvoorbeeld een gedeputeerde als voorzitter of afdelingshoofden als werksessietrekkers voor het congres Groen Kapitaal. 'Op een gegeven moment werden bestuurders zo enthousiast dat zij gezamenlijk een verklaring met andere maatschappelijke partners ondertekenden. Als politieke of ambtelijke bestuurders doorleefden zij de geluiden en de energie van de samenleving, en zetten die om naar de eigen provinciale politiek en provinciale organisatie.'

Enthousiasme en verbeelding

Micha Lubbers bevestigt de werkwijze van de provincie Noord-Holland die Marcel Pleijte schetst. 'Intern nemen we politici en ambtenaren mee via enthousiasme en verbeelding. We bieden de politiek een podium en we leggen ons ook vast in besluiten. Het management laten we actief deelnemen door ze bijvoorbeeld als dagvoorzitter te vragen. Extern is de strategie gericht op aansluiten, waarderen en faciliteren; het opschalen komt later. Breng mensen bij elkaar, prát erover en faciliteer. Het Programma Groen Kapitaal is niet belegd bij één gedeputeerde, maar fungeert als een verbinder van vijf gedeputeerden. Vanuit dit programma is de provincie nu aan het experimenteren, aanjagen en verbinden op inhoud, netwerk en werkwijzen. Uiteindelijk wil ze maatschappelijke trends faciliteren en versnellen, met als einddoel dat 'de natuur als bondgenoot' het nieuwe normaal wordt.' Rob Messelink benadrukt dat ook de provincie Overijssel bewust koos voor een positieve benadering van natuur. Zijn advies is dan ook om te gaan voor een aanpak waarbij natuur weer 'leuk' wordt. 'Met relatief beperkte middelen kun je een positieve aanpak rond natuur neerzetten, waar veel goodwill mee kan worden gecreëerd. Het is ons gelukt in korte tijd een slag te maken van scepsis naar enthousiasme. Dat kwam, naast het natuurbelevingsonderzoek en de timing daarvan, ook door het bieden van ruimte voor experimenten, de koppeling te maken met een experiment met de bestuursstijl en het benutten van enthousiasme en energie in de samenleving. En door te zoeken naar een mix van pilots, die kan aanzetten tot nieuwe vormen van beleidsontwikkeling'.

Rob Messelink
Provincie Overijssel

**UIT DE
PRAKTIJK**

UIT DE
PRAKTIJK

INTERVIEW MET DOLF LOGEMANN, STADSPARK ZUTPHEN

“Benadruk dat je het samen nog beter kunt gaan doen”

Omarmen, meebewegen, vertrouwen: het is een cliché, maar je moet als bewonersinitiatief judoën met de overheid en niet boksen, vindt Dolf Logemann. Hij is lid van de initiatiefgroep die een versnipperde groenzone in Zutphen weet op te waarderen tot een goed gebruikt, ecologisch stadspark, het ‘Emerpark’. Ze hadden geluk met een bevlogen wethouder, zegt Logemann. Burgerinitiatieven kunnen alleen floreren als ook de overheid voldoende participeert.

Het was de Stadspartij, een lokale groene partij, die samen met het IVN een wandeling organiseerde door een toen nog naamloos groengebied van 75 hectare in Zutphen, nabij de IJssel. De Stadspartij wilde het gebied graag transformeren tot een prachtig ecologisch stadspark. Zo had ze het ook ingebracht in het collegeakkoord van 2010, maar door bezuinigingen kwam de uitvoering niet op gang. Tijdens de wandeling sprong er een vonk over tussen het lonkende perspectief van een ecologisch park en enkele meewandelende geïnteresseerde inwoners. Wij pakken het zelf wel op!, zeiden die. Ze organiseerden twee avonden om ideeën van inwoners van Zutphen voor het park te verzamelen, oogstten er ruim honderd en bundelden die tot tien hoofdprojecten, zoals betere fietsroutes, ecologische oevers en een educatief centrum. Die verwoordden ze in een visie en een landschapsonwerper maakte daar een fraaie verbeelding van. En zo kon de groep initiatiefnemers tien maanden na de wandeling hun kant-en-klare plan presenteren aan de gemeenteraad.

Foto: Pepijn van den Broeke

Mooi signaal

Zutphenaar Dolf Logemann was een van die initiatiefnemers. “De meeste raadsleden reageerden heel positief op het plan”, herinnert hij zich. “Ook de wethouder omarmde het en zei: ik wil het samen met de bewonersgroep uit gaan voeren. Hij wist vervolgens 100.000 euro vrij te maken voor die uitvoering, nota bene in crisistijd. Toen de gemeenteraad hem vervolgens vroeg hoe hij het ging aanpakken, antwoordde hij: ‘dat laat ik graag aan de initiatiefgroep over’. Een mooi signaal als je daar op de publieke tribune zit.”

Het is een ideale start voor een burgerinitiatief: zoveel krediet van de raad en het college. Maar, zegt Dolf Logemann, daartegenover staat ook de verantwoordelijkheid om er iets goeds van te maken. “We begonnen daarom met het realiseren van direct zichtbare dingen, we wilden meters maken. We zorgden dat fietspaden op elkaar aansloten, zodat ze een doorgaande route door het park vormden, legden een nieuw wandelpad aan en knapten samen met de bijvereniging de omgeving rond een bijenstal flink op. Dat regelen we allemaal vanuit het bestuur met vijf à zes leden. Er zijn geen andere leden, we regelen alles via ons brede netwerk. We betrekken het IVN, bijhouders, de volkstuinvereniging en veel individuele mensen met specifieke kennis die we goed kunnen gebruiken bij de uitvoering.”

“Besef als bewoners dat het nodig is dat de overheid participeert. Ga niet als een olifant door de porseleinkast”

Rolverdeling

De groep koos er bewust voor zelf nooit de opdrachtgeversrol te hebben. “Het geld voor het project staat op de rekening van de gemeente. Ik vind dat een geruststellend idee, en het moet in mijn ogen ook zo, want het is gemeenschapsgeld waar het college verantwoording over moet afleggen. Wij nemen de initiatieven, zorgen voor het draagvlak en bereiden de projecten inhoudelijk en procesmatig voor. Besluiten over de besteding van het geld zijn de verantwoordelijkheid van de wethouder.” De visie, die bestuurlijk werd omarmd, vormt steeds het kader waarbinnen de groep opereert. Wordt daarvan afgeweken, dan overlegt ze met de gemeente. “Eens per twee maanden zitten we aan tafel met de ambtenaar en bespreken we waar we mee bezig zijn. Het opknappen van de omgeving rond de bijenstal stond niet in de visie, dus daar keek de wethouder mee of hij het passend vond. En wij zien zelf natuurlijk ook wel dat bijvoorbeeld een vuurwerkshow niet had gekund. Wij zijn zelf zeer gemotiveerd om het geld te besteden waarvoor het is bedoeld.”

Foto: De Stentor

Smeerolie

We doen het samen – dat is de filosofie van waaruit de groep werkt. Samen met het netwerk van bewoners, samen met de gemeente en samen met het Waterschap Rijn en IJssel. Dolf Logemann: "Als groep zijn wij de smeerolie tussen alle partijen die elkaar bij dit groenproject tegenkomen. Een mooi voorbeeld daarvan is de aanleg van een natuurlijke oever langs de Schouwlaak, één van de twee beken in het gebied. Het waterschap wilde de houten beschoeiing vervangen en vroeg zich af of er wel een terug moest komen. De gemeente wilde meer afkoppelen, flatbewoners hadden last van een aantal hoge populieren langs de laak. En wij wilden een natuurvriendelijke oever. We hebben al deze belangen bij elkaar gebracht en subsidiemogelijkheden gekoppeld, waardoor het één project werd, in plaats van dat iedereen los van elkaar opereerde." Die smeeroliefunctie hadden ze ook bij de voorgenomen kap van de populieren. Dat lag erg gevoelig bij groene organisaties. "De gemeente opereerde daar naar ons idee te defensief in. Wij zijn gaan praten met deze groepen. We delen hetzelfde doel, meer natuurwaarde, dus dan overleg je vanuit eenzelfde vertrekpunt. Zo kwamen we eruit. Er is vanuit die hoek over de kap van de populieren geen enkele zienswijze ingediend."

"Het is toch vooral de toon die de muziek maakt"

Zo moet het

De relatie met de gemeenteraad is altijd goed geweest. Dolf Logemann is ook goed te spreken over de samenwerking met de ambtenaren van zowel van de gemeente als het waterschap. "De bestuurders van beide organisaties wijzen regelmatig op ons burgerinitiatief, zoals bij een recent bezoek van de Deltacommissaris aan de Achterhoek: zoals het gaat bij het stadspark Zutphen, zo moet het! Dat maakt dat ook de medewerkers van het waterschap graag met ons samenwerken. De beleidsambtenaren van de gemeente keken eerst meer de kat uit de boom. Die dachten: eerst nog maar eens zien of het lukt, en: als zij bomen planten, wie is dan verantwoordelijk bij schade? Ze vonden het allemaal lastig, lastig. Maar gaandeweg kregen ze er volgens mij plezier in. Nu gaat de samenwerking heel goed, zelfs letterlijk. Op een van de natuurwerkdagen stak zowel de (nieuwe) wethouder als een delegatie ambtenaren de handen uit de mouwen in het park." En gaat het niet goed, dan stapt de groep soms ook rechtstreeks naar de wethouder, want die bepaalt de strategie. "Het duurde ons bijvoorbeeld te lang voor de ontheffing voor de populierenkap werd aangevraagd, waardoor we subsidies zouden missen. De wethouder heeft toen de knoop doorgehakt om te kiezen voor een kordate route in plaats van de juridisch meest veilige route. Dat gebeurde in goed overleg met het hoofd van de afdeling."

Niet als een olifant

Of de samenwerking goed verloopt, hangt ook af van je eigen houding als bewonersinitiatief, stelt Dolf Logemann. "Je moet als bewoners beseffen dat je het nodig hebt dat de overheid participeert. Ga dus niet als een olifant door de porseleinkast. Weet dat er meer belangen spelen voor de gemeente. Zo zouden in een deel van het park woningen komen op een plek van het sportpark Helbergen. Ecologisch gezien wilden wij dat niet, maar het had de gemeente veel geld gekost om het sportpark te verplaatsen. We hebben ons dus niet verzet tegen woningbouw, maar wel gepleit voor een robuuste groenzone, die er nu ook is aangelegd." "Probeer ook de gemeente niet het idee te geven dat ze het eerder niet goed deed, bijvoorbeeld als het beheer tot nu toe niet volledig ecologisch werd uitgevoerd. Benadruk liever dat je het samen nog beter kunt gaan doen."

Verbeelding

Een van de belangrijkste succesfactoren vindt Dolf Logemann dat de initiatiefgroep de gemeenteraad wist te overtuigen door de ideeën voor het park goed te visualiseren. "De impressies van de landschapsonwerper lieten zien hoe prachtig het park kon worden. Hadden we alleen een nota geschreven, dan was er bij raadsleden veel minder animo geweest om de wethouder de ruimte te geven om daar bij wijze van experiment samen met ons aan te werken." Dolf Logemann wenst het elk bewonersinitiatief toe: een hoge mate van invloed op de besteding van geoordeeld geld. Bij het ecologisch stadspark Zutphen lag het initiatief om er vervolgens wat van te maken ook echt bij de bewoners. "Als wij niet met ideeën waren gekomen, had die 100.000 euro voor de opwaardering van het park nog op de rekening gestaan."

Foto: Geert Koppes

Voormalig betrokken wethouder (Stadspartij) Hans la Rose: "Denk als bewoners ook mee met de gemeente"

"In de tijd dat het plan voor het Stadspark werd gepresenteerd, moesten we als gevolg van de financiële crisis flink strepen en gummen in de begroting", vertelt voormalig wethouder Hans la Rose. Alle 'luxe' moest eraf. Toch lukte het om 100.000 euro voor het stadsparkinitiatief overeind te houden. Belangrijke succesfactor, zegt hij, was de uitstekende presentatie die de initiatiefnemers voor de gemeenteraad hielden van hun plan. Dat zag hij als wethouder en eerder als raadslid ook wel eens anders. "Vaak is een idee heel sympathiek maar onvoldoende uitgewerkt. Deze initiatiefgroep had een helder 10-stappenplan gemaakt en dit verpakt in een meeslepende presentatie. Het overtuigde de hele raad en het college om de omvorming van het stadspark op de begroting te houden."

Wat vervolgens goed werkte, stelt Hans la Rose, was de zeer constructieve houding die de initiatiefgroep had naar de gemeente. "Ze begrepen mijn positie en die van de hele gemeente heel goed en realiseerden zich dat ze er echt wat voor moesten doen om het initiatief te laten slagen. De gemeenteraad stelde me regelmatig vragen over hoe de 100.000 euro werd besteed, maar ik kon altijd mooie voorbeelden van de voortgang geven." Hij kwam het ook wel anders tegen: burgers die de gemeente vooral verwijten maken in plaats van dat ze proberen met de gemeente mee te denken. En dat werkt meestal averechts, stelt hij. Natuurlijk kan ik me voorstellen dat initiatiefnemers soms flink geïrriteerd zijn over een gemeente. Te vaak hoort iemand met een goed idee dat volgens de regelgeving niet lijkt te kunnen, nog: sorry, dit past niet, in plaats van: laten we samen eens kijken hoe het misschien wél kan. Maar het is toch vooral de toon die de muziek maakt. Dus blijf als initiatiefnemer staan voor je project en hou vooral vol richting de gemeente, maar probeer je toon vriendelijk te houden."

Hij heeft nog een ander advies, want hij ziet dat veel bewoners de gang naar de politiek niet weten te maken – zoals de initiatiefnemers van het stadspark Zutphen dat wel deden. "Leg je idee eens voor aan een politieke partij waarbij je je thuis voelt. Vraag hoe zij er politiek naar kijken en welke tips zij voor je hebben om het plan bestuurlijk verder te brengen. Ambtenaren proeven het als er enthousiasme op zit van de bestuurders."

Beste toekomstige collega's Algemeen Bestuursleden

Hans Nuiver
Hoogheemraadschap
Schieland en
Krimpenerwaard

Of ik een brief wilde schrijven aan de toekomstige Algemeen Bestuursleden van een waterschap. Natuurlijk! Ik heb wel suggesties hoe je als bestuur goed kan functioneren rond groene burgerinitiatieven. Bijvoorbeeld dat je verwachtingen moet managen, en moet zorgen dat je niet alleen politiek, maar ook omgevingsgevoelig bent. Ik zal het toelichten.

Plan samen met burgers

Ons waterschap maakt elke bestuursperiode een waterbeheerplan voor 4 jaar. Voorheen werd zo'n plan vanachter een bureau geschreven. Maar nu zitten we als waterschappen in een transitie naar integrale en interactieve planvorming. Daarom hebben we voor het eerst het waterbeheerplan opgesteld samen met burgers, bedrijfsleven, water- en energiebedrijven, de haven, boeren en natuurorganisaties. Dit werkte goed, er bleek een veel grotere interesse van die partijen om mee te denken dan we hadden verwacht. Democratischer kan het bijna niet, zou je denken.

Committeer je aan zo'n plan

Uiteraard moest dat waterbeheerplan alsnog goedgekeurd worden door het waterschapsbestuur. Opvallend vond ik dat sommige partijen toen toch nog op punten een voorbehoud maakten op dat in samenspraak tot stand gekomen plan. Want ook over politieke gevoelige onderwerpen maak je in een gezamenlijk plan zo duidelijk mogelijke afspraken. Toch kan het gebeuren dat daarna in het algemeen bestuur partijen pleiten voor een standpunt dat daarvan afwijkt. Ik leerde de les dat wat je aan de voorkant van het planproces niet als politiek gevoelig onderwerp benoemt, dat aan de achterkant alsnog kan worden! Dus als je als bestuurders meegaat in de planvorming in samenspraak met partijen is het verstandig vooraf aan te geven welke premissen en grenzen je daarbij hanteert. Als je dat niet doet, terwijl ieder ervaren heeft dat het open planvormingsproces in samenspraak goed is verlopen, breng je jezelf als bestuur in een lastige positie.

Verwachtingenmanagement
Zorg daarom dat je als bestuur duidelijk benoemt welke ruimte er is voor samenspraak.

Goed verwachtingenmanagement is dat je niet meer belooft dan je waar kunt maken. Ik denk dat het belangrijk is dat je ook je dilemma's deelt. Bepaal samen wat de pijnpunten zijn. Er zitten nou eenmaal spanningen tussen eigenbelang, deelbelang en algemeen belang. Daar moet je als bestuur een afweging in maken, en dat is echt iets anders dan pure belangenbehartiging. Uiteindelijk kies je als bestuur hoe je welke onderwerpen met de burgers wilt bespreken.

Over je schaduw heen springen

Gelegenheidscoalities zijn nodig om tot integrale oplossingen te komen. We lossen de problemen niet meer op door ze langs een strikt sociaal-democratische, christen-democratische of liberale maatlat te leggen. Of door tegenstellingen aan te scherpen uit partijpolitieke belangen. Uiteraard zet je je inhoudelijke normen en waarden in, maar volgens mij moet je soms over je eigen schaduw heen springen om het algemene belang te dienen. Vooral als je een plan schrijft samen met burgers en betrokkenen.

Geniet van het samenspel!

Mijn laatste tip: zorg dat je niet alleen politiek sensitief bent, maar vooral ook omgevingsgevoelig. Contact met de maatschappij moet je tweede natuur zijn. Dat kan zeker spannend zijn, maar benut de ideeën en daadkracht. Zie het als een uitdaging om nieuwe wegen te zoeken om antwoord te geven op grote maatschappelijke opgaven.

Geniet ervan!

Met vriendelijke groet,

Hans Nuiver

Auteur van *Anders denken, anders doen, gamechangers in de publieke zaak* (Assen, 2015)

UIT DE PRAKTIJK

INTERVIEW MET JOHAN VAN DE HOUT,
GEDEPUTEERDE VAN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT

“We moeten ons niet met de details willen bemoeien”

Stichting Dommelbind, Vereniging Markdal, Stichting Maashorst: de provincie Noord-Brabant doet al veel ervaring op met grote groene burgerinitiatieven. Ge-deputeerde Johan van de Hout juicht alle initiatieven toe, maar vindt dat de begeleiding vanuit de provincie nog beter kan.

Er zijn steeds meer groene burgerinitiatieven in Brabant. Hoe verloopt het 'samenspel' tot nu toe?

“Het eerste dat wij als bestuurders, ambtenaren en politici hebben moeten leren, en nog steeds, is loslaten. Als we zeggen: burgers mogen zelf meer doen, we geven ze - binnen de kaders die we stellen - de ruimte, dan moet je dat ook doen en je niet met de invulling bemoeien. Dat loslaten is voor iedereen nog een flinke oefening, ook voor de politiek. Je bent statenlid, je hebt goede ideeën en zit nu op een plek waar je die denkt te kunnen verwezenlijken - en dan heb je plotseling veel minder te zeggen. Dat is een hele stap.

De grote schaal waarop burgers initiatieven nemen, ook daar zijn we nog niet aan gewend. Het zijn 'onschuldige' burgers die we confronteren met onze bureaucratie. We zijn gewend te werken met professionele organisaties, zoals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, die alle procedures kennen. Burgers niet, en dat gaat regelmatig fout. Het gebeurt regelmatig dat ze de spa in de grond willen steken, maar teruggefloten worden omdat er nog procedures moeten worden gevolgd. We kunnen als provincie veel loslaten in onze eigen regels, maar landelijke wetten zoals de Onteigeningswet of Natuurwet niet. Dus komt er regelmatig een stuk in de krant: 'Burgerinitiatief stilgelegd'. We moeten de

initiatieven daarom heel goed begeleiden, en dat is een andere manier van werken dan we gewend zijn.”

Krijgen de statenleden ook een andere rol?

“We moeten accepteren dat burgers ideeën hebben die niet altijd stroken met onze eigen opvattingen. Ambtenaren, politici en bestuurders hebben natuurlijk zo hun eigen stokpaardjes en voorkeuren. Die politieke voorkeuren worden na de verkiezingen verwerkt in beleidskaders, zoals hoe we natuur willen inrichten of hoe we met Natura 2000 omgaan. De terreinbeherende organisaties kennen die kaders van buiten, maar burgers doen soms dingen waarvan wij denken: past dit wel in de natuur? Zoals een rolstoelpad in één van de natte natuurepels. Dat geeft dan gedoe. De kaders geven de grens aan van wat er kan, en dat moet je goed uitleggen aan burgers. Maar als hun initiatief binnen die kaders blijft, dan is het voldoende democratisch gelegitimeerd. En dan moet zo'n rolstoelpad dus kunnen. Dat is wel lastig, want we hebben de neiging om ons alsnog bezig te houden met de details, maar daar moeten we ons niet mee willen bemoeien.”

“Ik heb liever dat een initiatief ecologisch gezien geen 10 haalt, dan dat we dingen voorschrijven”

Wat is daarin uw rol als bestuurder?

“Ik zie me steeds meer geplaatst in de rol van mediator tussen ambtenaren en terreinbeherende organisaties, die - geheel terecht hoor - meekijken naar wat burgerinitiatieven doen. Ik verdedig die initiatieven, ook als ik persoonlijk niet veel heil zie in een ontwikkeling. Want welke burger durft het anders nog aan om iets in gang te zetten als we voortdurend laten zien dat we als overheid uiteindelijk toch steeds de uitvoering willen bepalen? Dat kleurt het oordeel over ons: 'als puntje bij paaltje komt bepalen zij het alsnog'. Ik heb daarom liever dat een initiatief ecologisch gezien geen 10 haalt, dan dat we dingen voorschrijven. En let wel:

“Als je hebt gezien dat het proces van samenspraak goed is verlopen, committeer je er dan aan als bestuur!”

burgers komen nooit met idiote ideeën zoals een flat bouwen in de natuur, zij weten zelf prima wat past in hun omgeving.”

U laat veel eigen regie los bij het initiatief Markdal. Smaakt dat naar meer?

Voor mij wel, al moeten we onze begeleidende rol nog beter invullen. Het initiatief Markdal geeft politiek gezien geen botsingen, maar bij andere initiatieven gebeurt dat soms wel. Zoals bij het natuurgebied Maashorst, waar een regionale stuurgroep het beheerplan uitvoert. Zij hebben wisenten in het gebied uitgezet en daar is niet iedereen van gediend. Dat soort dingen komt op mijn bord, want het staat in de krant. En dan is er altijd wel een fractie in PS die vraagt: vindt u dat niet te gevaarlijk? Mijn antwoord is dan: daar gaan we niet over als provincie. Dit is uitvoering en die ligt bij de Stichting Maashorst in Uitvoering. Dat wil de politiek niet altijd horen, maar ik wil het echt bij de Stichting Maashorst laten. Die zal zelf afwegingen moeten maken hoe ze omgaan met reacties uit de omgeving.”

Bij vereniging Markdal bent u de eindverantwoordelijke.

“Vereniging Markdal legt verantwoording af aan Gedeputeerde Staten, we hebben een contract waarin staat dat zij werk voor ons uitvoeren. Als er minder kwaliteit wordt geleverd dan verwacht, hebben we een zakelijk geschil, net als we in zo’n geval met bijvoorbeeld Natuurmonumenten zouden hebben. En ik heb dan iets aan PS uit te leggen. Ook dat is onderdeel van het proces met burgerinitiatieven. Als ik een conflict met PS heb over iets wat Staatsbosbeheer niet goed deed, worden de pijlen meer gericht op Staatsbosbeheer, want dat is een professionele organisatie. Bij burgerinitiatieven gaat dat anders. ‘Je moet zoiets ook niet aan burgers overlaten’ klinkt het dan al snel aan mijn adres. Dan moet ik dus verdedigen dat, als we als provincie willen dat burgers meer verantwoordelijkheid nemen, we die verantwoordelijkheid ook echt moeten geven.”

Hoe denkt u dat het samenspel rond groene burgerinitiatieven zich de komende jaren verder zal ontwikkelen?

Het zou mooi zijn als de TBO's actiever op zoek gaan naar samenwerking met burgers. Natuur is vaak een vliegwiel om andere dingen in de omgeving op gang te krijgen en burgers kijken vaak wat integraler. Ze kunnen natuurontwikkeling verbreden met recreatie, voedsel, biologische landbouw, en zo zorgen voor meerwaarde.”

“Let wel: burgers komen nooit met idiote ideeën zoals een flat bouwen in de natuur, zij weten prima wat past in hun omgeving”

colofon

‘PIONIEREN. Jaarmagazine over het democratisch samenspel van groene burgerinitiatieven en overheden’ is een eenmalige uitgave van Wageningen Environmental Research (onderdeel van Wageningen UR) in het kader van het Leernetwerk Samenspel burgerinitiatieven en overheden in het groene domein. Contactpersoon: Iriini Salverda, irini.salverda@wur.nl

Het Leernetwerk Samenspel burgerinitiatieven en overheden in het groene domein wordt mogelijk gemaakt door het ministerie van Economische Zaken (in het kader van de Uitvoeringsagenda Tweede Natuur).

Meer informatie vindt u op www.wageningenur.nl/leernetwerk

Redactie: Iriini Salverda, Jeroen Kruit, Wageningen Environmental Research (onderdeel van Wageningen UR)
Teksten: Communicatiebureau de Lynx: Florian Kuijper, Miranda Koffijberg, Marjel Neefjes
Fotografie: Zie vermelding bij artikelen, anders Wageningen Environmental Research
Foto omslag: Rob Weimer
Vormgeving: Luc Dinnissen, studio ds
Drukwerk: Printrendement
Oplage: 400 stuks

Wij hebben ons best gedaan om alle fotografen toestemming voor publicatie te vragen. Mocht dat niet gelukt zijn, kunt u contact met ons opnemen via info@studiods.nl.

Maart 2017

Ministerie van Economische Zaken

